

Suvaitsevainen varhaiskasvatus

Oppaan toteuttaminen lasten
seksuaalisuuden ja sukupuolen
ammattilliseen kohtaamiseen

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja
nuorisotyö
Opinnäytetyö
Kevät 2016
Virva Lavikka
Suvi Lehtinen

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

LAVIKKA, VIRVA
LEHTINEN, SUVI :

Suvaitsevainen varhaiskasvatus:
Oppaan toteuttaminen lasten
seksuaalisuuden ja sukupuolen
ammattilliseen kohtaamiseen

Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön opinnäytetyö, 48 sivua

Kevät 2016

TIIVISTELMÄ

Yhteiskunnassamme seksuaalikasvatus on perinteisesti suunnattu kouluikäisille ja tieto on pääsääntöisesti keskittynyt raskauden ja sukupuolitautilien ehkäisyyn. Väestöliiton vuonna 2013 teettämässä tutkimuksessa selviää, että varhaiskasvatuksen ammattilaisten käsitykset ja tavat suhtautua alle 7-vuotiaiden lasten seksuaalisuuteen ovat hyvin kirjavia. Opinnäytetyöllämme haluamme kertoa varhaiskasvatuksen ammattilaisille seksuaalikasvatuksen olevan muutakin kuin valistusta ja neuvontaa, sekä kertoa konkreettisesti siitä, mitä lapsen seksuaalikasvatus on ja kuinka siihen voisi suhtautua.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tuoda esille seksuaalikasvatuksen toteuttamisen ja sukupuolisensitiivisen kohtaamisen merkittävyyttä yhteiskunnassamme varhaisessa vaiheessa kasvatusta, jo ennen kouluikää. Työssämme korostuu seksuaalisuuden positiivinen vaikutus osana ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Näkökulma opinnäytetyöllemme on lasten oikeus sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaisuun ja suvaitsevaisuuden lisääminen.

Toiminnallisen opinnäytetyömme tuotoksena on opas pienten lasten seksuaalikasvatuksesta ja sukupuolisensitiivisyydestä varhaiskasvatuksessa. Aihe on rajattu niin, että pienellä lapsella tarkoitamme alle 7-vuotiasta. Opas on tarkoitettu varhaiskasvattajille ja oppaan tarkoituksena on lisätä varhaiskasvattajien ammattitaitoa ja valmiuksia lasten seksuaalikasvatuksen, seksuaalisuuden moninaisuuden kohtaamiseen ja sukupuolisensitiiviseen tapaan toimia. Opas tarjoaa pohdittavaa varhaiskasvattajille niin yksilötasolla kuin työyhteisöissäkin, kuinka seksuaalisuus ja sukupuolisensitiivisyys toteutuvat käytännön työssä. Opas on tuotettu Lahden Seta ry:n käyttöön. Toimeksiantajamme voi hyödyntää valmista opasta omissa koulutuksissaan, joissa koulutetaan varhaiskasvatuksen ammattilaisia.

Asiasanat: seksuaalikasvatus, seksuaalisuus, sukupuolisensitiivisyys, varhaiskasvatus

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

LAVIKKA, VIRVA
LEHTINEN, SUVI :

Tolerant early childhood education:
The implementation a guidebook for
professional encounter of children`s
sexuality and gender

Bachelor's Thesis in Social Pedagogy for work with Children and Young
people, 48 pages

Spring 2016

ABSTRACT

In our society, sexual education has traditionally been aimed at school-age children, and the information is mainly focused on the prevention of pregnancy and sexually transmitted diseases. A research commissioned by Väestöliitto, The Family Federation of Finland, in 2013 reveals that the ways how early childhood professionals perceive sexuality in children under 7 years of age and deal with it are very diverse. We want to tell early childhood education professionals that sexual education is more than giving advice and counselling, and also give specific facts about early age sexual education and how to approach it.

The purpose of this thesis is to introduce the implementation of sexual education and the importance of gender-sensitive encounter in early education in our society, even before school age. We want to emphasize that human sexuality has a positive effect on the overall well-being of a person. The perspective of the thesis is the child's right to gender and expression of sexuality as well as the promotion of tolerance.

As a functional output of the thesis we have made a guide about sexual education of young children and gender sensitivity in early childhood education. The topic is limited so that by a small child we mean under than 7 years old.

The guide is intended for early childhood educators, and its purpose is to increase their skills and knowledge in children's sexual education, encounter sexual diversity and gender-sensitive ways of doing things. The guide gives food for thought for individual educators in early childhood education as well as for the working community, especially about how sexuality and gender sensitivity are seen in practical work.

The guide is produced for the use of Lahden Seta, (Human rights advocacy organisation). The organisation can make use of the guide in its own training courses for early childhood education professionals.

Key words: Sexual education, sexuality, gender sensitivity, early childhood education

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TARKOITUS JA TAVOITE	3
2.1	Tarkoitus	3
2.2	Tavoite	3
3	OPINNÄYTEYÖN LÄHTÖKOHDAT	5
3.1	Aiemmat tutkimukset	5
3.2	Toimeksiantaja	6
4	SEKSUAALIKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA	8
4.1	Varhaiskasvatuksen arvopohja Suomessa	8
4.2	Seksuaalikasvatus	9
4.3	Sukupuolisensitiivisyys	11
5	PIENTEN LASTEN SEKSUAALISUUS	15
5.1	Seksuaalisuuden ilmeneminen ja kehittyminen lapsuudessa	15
5.2	Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus	18
5.3	Seksuaalisuuden portaat	21
6	OPINNÄYTETYÖPROSESSIN TOTEUTUS	23
6.1	Työvaiheet	23
6.2	Tiedonhankinta	24
7	OPPAAN LAATIMINEN	25
7.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	25
7.2	Tuotoksena opas	25
8	OPINNÄYTEYÖN ARVIONTI	31
8.1	Prosessin arviointi	31
8.2	Tuotoksen arviointi	33
8.3	Oppimisen arviointi	36
9	POHDINTA	39
	LÄHTEET	43

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aiheena on seksuaalikasvatus ja sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa. Lähtökohtana tälle opinnäytetyölle oli molempien tekijöiden oma kiinnostus aihealueeseen ja varhaiskasvatukseen liittyvän ammattitaidon lisääminen lastentarhaopettajan pätevyyden saamiseksi. Sosionomiopintoihimme ei sisälly seksuaalikasvatusta ja halusimme oppia aiheesta lisää. Sukupuolisensitiivisyyttäkin käsitellään opinnoissamme hyvin vähän osana varhaiskasvatuksen kurssia.

Opinnäytetyömme toimeksiantajana toimii Lahden Seta ry. Toimeksiantajan toiveena oli, että tämän opinnäytetyön avulla pystyttäisiin lisäämään varhaiskasvatuksen ammattilaisten tietoisuutta seksuaalikasvatuksesta ja sukupuolisensitiivisyydestä. Sitä kautta on mahdollista lisätä lasten yhdenvertaisuutta ja samalla kehittää varhaiskasvatuksen laatua. Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena on opas pienten lasten seksuaalikasvatuksesta ja sukupuolisensitiivisyydestä varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyömme on rajattu niin, että tarkoitamme pienellä lapsella alle 7-vuotiasta. Tuotamme oppaan Lahden Seta ry:n käyttöön. Toimeksiantajamme voi hyödyntää valmista opasta kouluttaessaan varhaiskasvatuksen ammattilaisia.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) julkaisi vuonna 2014 toisen kansallisen seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelman vuosille 2014–2020. Edellisen toimintaohjelman mukaan tulevaisuuden haasteita ovat muun muassa seksuaalikasvatuksen sisällyttäminen varhaiskasvatukseen ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen huomioiminen. (Klemetti & Raussi-Lehto 2014.) Opinnäytetyömme aihe on näin ollen yhteiskunnallisesti ajankohtainen ja tärkeä.

Tulevina sosionomeina työskentelemme ihmisten hyvinvoinnin edistämiseen liittyvissä tehtävissä. Koemme, että yksilön kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin kuuluu oleellisena osana seksuaalisuus ja vapaus olla oma itsensä. Moninaisten perheiden ja yksilöiden kohtaaminen on tärkeä osa sosionomin ammattitaitoa.

Opinnäytetyöraportissa selvennämme ensin työmme tarkoitusta ja tavoitetta sekä lähtökohtia tälle opinnäytetyölle. Tämän jälkeen raportista löytyy teoreettinen viitekehys johon toiminnallisen opinnäytetyömme tuotos perustuu. Teoriapohjassa avaamme opinnäytetyömme keskeisiä käsitteitä kuten seksuaalikasvatus varhaiskasvatuksessa, sukupuolisensitiivisyys, pienen lapsen seksuaalisuus sekä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Kuvaamme tässä opinnäytetyöraportissa myös opinnäytetyöprosessin etenemistä ja oppaan työstämistä alusta loppuun. Lopuksi arvioimme ja pohdimme opinnäytetyön onnistumista, merkittävyyttä sekä omaa oppimistamme.

2 TARKOITUS JA TAVOITE

2.1 Tarkoitus

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on vastata toimeksiantajan, Lahden Seta ry:n, tarpeeseen tuottamalla opas, jota Lahden Seta ry voi hyödyntää kouluttaessaan varhaiskasvatuksen ammattilaisia. Yhteiskunnassamme seksuaalikasvatus on perinteisesti ajateltu koskettavan kouluikäisiä, sillä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ohjaaviin asiakirjoihin kuten esiopetussuunnitelmaan, ei ole kirjattu lapsen seksuaalisen kehityksen tukemista (Klemetti & Raussi-Lehto 2014, 46–47). Seksuaalikasvatuksessa jaettava tieto on keskittynyt riskien torjuntaan, kuten sukupuolitautien ja raskauden ehkäisyyn (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA. 2010, 3).

Opinnäytetyöllämme haluamme tuoda esiin seksuaalikasvatuksen toteuttamisen ja sukupuolisensitiivisen kohtaamisen merkittävyyttä yhteiskunnassamme varhaisessa vaiheessa kasvatusta, jo ennen kouluikää. Tämän lisäksi haluamme korostaa seksuaalisuuden positiivista vaikutusta osana kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Tarkoituksena on myös tarjota pohdittavaa varhaiskasvatuksen ammattilaisille, niin yksilötasolla kuin työyhteisöissäkin, sen suhteen kuinka seksuaalikasvatus ja sukupuolisensitiivisyys toteutuvat käytännön työssä. Näkökulma opinnäytetyössämme on lasten oikeus sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaisuun sekä suvaitsevaisuuden lisääminen yhteiskunnassamme.

2.2 Tavoite

Opinnäytetyön toimeksiantajan, Lahden Seta ry:n tavoitteena työllemme on saada seksuaalikasvatukseen mukaan seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden näkökulma, joka sisältää sukupuoli-sensitiivisyyden käsitteen. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa Lahden

Seta ry:n käyttöön opas, jota Lahden Seta ry voi hyödyntää osana koulutuskokonaisuuttaan seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuolen moninaisuudesta, tarjotessaan sitä varhaiskasvatuksen ammattilaisille.

Opas on suunnattu varhaiskasvatuksen ammattilaisille, ja oppaan tavoitteena on lisätä varhaiskasvatuksen ammattilaisten ammattitaitoa ja valmiuksia lasten seksuaalikasvatukseen, seksuaalisen moninaisuuden kohtaamiseen ja sukupuolisensitiiviseen tapaan toimia. Tavoitteena on, että oppaasta tulee selkeä ja informatiivinen, jotta toimeksiantaja pystyy hyödyntämään sitä jatkossa.

Henkilökohtaisena tavoitteenamme on lisätä ammattitaitoamme ja tietämystä seksuaalikasvatukseen ja sukupuolisensitiivisyyteen liittyen, jota voimme tulevana sosionomeina ammatissamme hyödyntää.

Tavoitteenamme on myös lisätä varhaiskasvatuksen tietämystämme tällä opinnäytetyöllä osana lastentarhanopettajan tehtäviin pätevoitymistä.

3 OPINNÄYTEYÖN LÄHTÖKOHDAT

3.1 Aiemmat tutkimukset

Väestöliitto toteutti keväällä 2013 kyselytutkimuksen päivähoiton ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille alle kouluikäisten lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Kartoittavaan tutkimukseen vastasi noin viisisataa varhaiskasvatuksen työntekijää. Tutkimuksen mukaan varhaiskasvatuksen ammattilaisten käsitykset ja tavat suhtautua alle 7-vuotiaiden lasten seksuaalisuuteen ovat hyvin kirjavia.

Tutkimuksessa kerrotaan, että varhaiskasvattajat näkevät lasten seksuaalisuuden ilmenemistä työssään päivittäin, mutta yhtenäiset toimintatavat lasten seksuaalisuuden tulkintaan ja seksuaalisen kehittymisen tukemiseen puuttuvat. Yli puolet kyselyyn vastanneista varhaiskasvattajista kaipasi lisää materiaalia lasten seksuaalikasvatuksen tueksi. Tärkeimmiksi osa-alueiksi materiaalin kannalta nimettiin ihmissuhteet ja erilaiset perheet sekä tunteet ja seksuaalisuus positiivisena voimavarana elämässä. (Väestöliitto 2013.)

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen määritelmää ja toteutumista käytännön työssä ei voida pitää itsestäänselvyytenä, sillä käsite on vielä melko uusi (Alasaari 2013, 16). Naisasialiitto Unioni ry:n hanke, Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa, on tehnyt tutuksi sukupuolisensitiivisyyden tärkeyttä varhaiskasvatuksessa tuottamalla aiheesta koulutusmateriaalia kohderyhmänään lasten parissa työskentelevät ammattilaiset. Hanke toteutettiin vuosina 2012–2014 ja rahoittajana toimi Opetus- ja kulttuuriministeriö. (Naisasialiiton unioni ry 2015.)

Hankkeeseen liittyvän tuoreen pro gradu -tutkielman (Alasaari 2013) mukaan päiväkodissa tapahtuva varhaiskasvatus on sukupuolittunutta ja kasvattajat muun muassa ohjaavat lapsia leikkimään perinteisten sukupuoliroolien mukaisesti. Tutkimus osoittaa, että sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteuttaminen olisi kuitenkin yhteiskunnallisesti erittäin tärkeää, jotta epätasa-arvo, kiusaaminen sekä koulutus- ja työalojen

jakaantuminen naisten ja miesten aloihin vähenee. (Alasaari 2013, 49, 76–77.)

Sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta on tehty viime vuosina opinnäytetöitä ja pro gradu -tutkielmia. Myös päiväkotikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta löytyy tutkimuksia. Useimmissa tutkimuksissa on haastateltu tai muulla tavalla kerätty tietoa esimerkiksi varhaiskasvattajien tiedoista ja asenteista. Aiemmat tutkimukset osoittavat, että varhaiskasvatuksessa esiintyy tasa-arvoisen kohtelun pyrkimyksestä huolimatta sukupuolittuneita käytäntöjä ja seksuaalikasvatukseen tarvitaan lisää koulutusta. (Tikkanen 2013; Teräs 2010, 112–113; Väestöliitto 2013.)

Tämäntyyppistä työtä emme löytäneet, jota itse teemme, jossa on tuotettu opas kohderyhmänään varhaiskasvatuksen ammattilaiset ja yhdistetty lasten seksuaalikasvatus ja sukupuolisensitiivinen kohtaaminen. Lähimpänä aiheitamme on Anna-Katariina Koposen (2014) pro gradu -työ, jossa hän tutki lapsuuden sukupuolen moninaisuutta päiväkodin kasvattajien näkökulmasta. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys koostui pienten lasten seksuaalisuudesta, seksuaalikasvatuksesta ja lapsuuden sukupuolen moninaisuudesta. Tutkimuksen keskeisenä tuloksena oli päiväkodin kasvattajien tarve saada lisää tietoa lasten seksuaalikasvatuksesta ja sukupuolen moninaisuudesta. Koponen myös muistutti että yliopistolliseen lastentarhanopettajan koulutukseen ja ammattikorkeakoulusta valmistuvien Sosionomien koulutukseen ei sisälly lasten seksuaalisuutta käsitteleviä opintoja. (Koponen 2014, 68–72.)

3.2 Toimeksiantaja

Seta on vuonna 1974 perustettu ihmisoikeusjärjestö, johon kuuluu 24 jäsenjärjestöä ympäri Suomea. Setan toiminnan kulmakivenä on solidaarisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen. (Seta ry 2016.) Toimeksiantajana opinnäytetyössämme toimii Lahden Seta ry. Kansalais- ja ihmisoikeusjärjestö Lahden Seta ry:n toiminta-ajatuksena on ajaa sukupuolivähemmistöjen etuja. Järjestö jakaa tietoa seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun

moninaisuudesta sekä tukee seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ja heidän perheitään. (Lahden Seta 2015.)

Yhteyshenkilömme, Lahden Seta ry:n koulutusvastaava kertoi, että Setan pääajatuksena on ajaa kaikkien ihmisten oikeutta sukupuolen ilmaisuun, vaikka pääasiassa ajetaan sukupuolivähemmistöjen ja perheiden asiaa. Lahden Seta ry järjestää erilaisia ryhmiä, tapahtumia ja koulutusta. Koulutusvastaava kertoi myös, että Lahden Seta tarjoaa koulutuspalveluna seksuaalisen suuntautumisen ja moninaisuuden täydennyskoulutusta ammattilaisille. Päijät-Hämeen alueella muun muassa koulut ovat pyytäneet koulutusta, mutta varhaiskasvatuksen ammattilaisille ei ole koulutuspalveluita tilattu. (Ahtila 2015.)

4 SEKSUAALIKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA

4.1 Varhaiskasvatuksen arvopohja Suomessa

Suuri osa Suomessa asuvista lapsista kuuluu päivähoidon piiriin ja kaksi vuotta sitten heidän osuutensa oli jopa 63 % maamme kaikista 1–6-vuotiaista. Suomessa kunnallista päivähoitoa saavia ja yksityisen hoidon tuella hoidettuja lapsia oli vuonna 2014 yhteensä 230 000, joista yli puolet oli kokopäivähoidossa päiväkodeissa. Kodin ulkopuolinen varhaiskasvatustyö koskettaa näin ollen merkittävää osaa yhteiskuntamme alle kouluikäisiltä lapsista ja heidän perheistään. (Säkkinen & Kuoppala 2015, 1–2.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat ja määrittelevät yhtenäiset periaatteet varhaiskasvatuksen toteuttamiseen yhteiskunnassamme. Lapsen tasa-arvoinen kohtelu ja oikeus turvattuun kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen ovat keskeisiä arvoja suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lasten hyvinvointia kokonaisvaltaisesti, johon kuuluu myös se, että lapselle välittyy tunne, että hän on arvokas yksilö ja hyväksytty omana itsenään. (STAKES 2005, 7, 12, 15.)

Seksuaalikasvatuksen ja sukupuolisensitiivisyyden huomioiminen varhaiskasvatuksessa voidaan nähdä varhaiskasvatussuunnitelman linjausten mukaisena. Seksuaalisen kehittymisen tukeminen edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja terveyttä, kun taas sukupuolisensitiivinen kasvatus mahdollistaa lasten tasa-arvoisen kohtelun. Jokaisen sosiaali- ja terveysalan työntekijän tulisi pohtia omaa arvomaailmaansa, sillä se määrittää pitkälti sen, miten kohtaamme toisia ihmisiä, ja luo perustan sille miten esimerkiksi suhtaudumme seksuaalisuuteen (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 27).

4.2 Seksuaalikasvatus

Seksuaalikasvatus on kulttuurisidonnaista ja eri kulttuureissa sen tavoitteet ja lähestymistapa poikkeavat toisistaan. Esimerkiksi Euroopan seksuaalikasvatus eroaa Yhdysvaltojen mallista siten, että Euroopassa pyritään edistämään kokonaisvaltaista hyvinvointia ja yksilöllistä kehittymistä kun taas Yhdysvalloissa näkökulma on ongelmien poistamiseen ja ennaltaehkäisyyn keskittynyt. (Apter 2015, 179.)

Viettäessään aikaa lasten kanssa aikuinen toimii aina tiedostamattaankin lapsen seksuaalikasvattajana antaen mallin omalla suhtautumisellaan seksuaalisuuteen ja ihmissuhteisiin. Lapsille ei ole tarkoituksenmukaista järjestää seksuaalikasvatuksen opetustuokioita, sillä lapset kyselevät asioita spontaanisti arkisissa tilanteissa. Lapsella on oikeus saada vastauksia kysymyksiinsä ja ikätasonsa mukaista tietoa silloin kun ne häntä kiinnostavat. Toisaalta taas vaikka lapset eivät kysyisikään, on kasvattajalla silti myös vastuu kertoa kehosta ja muusta seksuaaliterveyteen liittyvästä positiiviseen sävyyn. Tällöin lapsi huomaa, että seksuaalisuus on jotain mistä saa puhua. (Cacciatore 2007, 41–43.)

Koska seksuaalikasvatus tapahtuu arkisissa tilanteissa, joissa aikuiset toimivat esimerkkinä lapsille, on varhaiskasvattajan siitä syystä tärkeää pohtia omaa suhtautumistaan kehoonsa, läheisyyteen, rajoihin ja seksuaalisuuteen ylipäätään (Kallio 2015). On myös muistettava, että kaikki aikuiset eivät ole saaneet toimivaa ja riittävää mallia omilta kasvattajiltaan siitä, mitä lapsen riittävään ja ikätasoiseen seksuaalikasvatukseen tulisi sisältyä. Näin ollen varhaiskasvattajan on opetettava uusi malli lasten seksuaalikasvatukseen. (Cacciatore 2006, 205.)

Lapsen seksuaalikasvatuksella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että puhutaan anatomiasta, nimetään kehon osia ja kerrotaan miten vauva päätyy äidin vatsaan. Seksuaalisuudesta puhuminen on tiedon antamista, mutta samalla asenteet ja elämäntaidot siirtyvät. Lapset ovat kiinnostuneita tutkimaan omaa ja toisten kehoa. Lapsille tuleekin antaa asiallista tietoa ja

nimiä eri paikoille vartalossa. Sukupuolielimistä puhuttaessa kannattaa säilyttää sama puhetyyli, jolla kertoo muistakin kehonosista. Näin lapselle välittyy tieto siitä, että kaikki kehonosat ovat yhtä tärkeitä ja hyviä. Aikuisen puhuessa myönteisesti ja hyväksyvästi vartalosta, sen eri toiminnoista ja itsestään huolehtimisesta, pystyy lapsi kokemaan itsensä myönteisesti. Asioista keskustelemalla lapsi saa myös myönteisen asenteen seksuaalisuuteen ja muiden ihmisten kehoihin. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 29.)

Yksi seksuaalikasvatuksen päämäärä on se, että lapsi kokee, että kasvattajan kanssa voi ja on lupa puhua omaan kehoon ja seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Luottamus mahdollistaa kasvun suvaitseväiseksi ja arvostavaksi omaa itseään ja muita kohtaan. (Väestöliitto 2015a.) Aikuisten tärkeänä tehtävänä on opettaa lapsia arvostamaan ja rakastamaan omaa kehoaan sekä suojaamaan ja puolustamaan intimitteettiään. Lapsuudessa luodaan puitteet sille, että lapsi luottaa aikuisiin ja uskaltaa puhua ja kysyä mieltään askarruttavista asioista jatkossakin. Seksuaalikasvatuksen aloittaminen jo varhaislapsuudessa kannattaa, koska sillä on merkittävä ennaltaehkäisevä vaikutus siihen, että yksilön varttuessa nuoreksi hän tiedostaa voivansa pyytää apua seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa aikuisilta sitä tarvitessaan. (Cacciatore 2007, 23–26.)

Oikea-aikainen asioiden käsittely ja ikätasoisuus ovat tärkeitä seikkoja lapsen seksuaalikasvatuksessa. Lapsen oikeus on saada olla lapsi ja hänen kehitysvaiheitaan tulee arvostaa. Lasta ei saa rasittaa aikuisen vastuilla ja asioilla, joita lapsi ei pysty vielä käsittelemään tai asioilla jotka saattavat pelottaa. Ikätasoisuus tarkoittaa myös sitä, että lapselle annetaan hänen kehitysvaihettaan koskevat hyödylliset, tiedot, taidot ja asenteet. (Väestöliitto 2015b.) Varhaiskasvattajan rooli seksuaalikasvatuksessa on myös opettaa lapsille, että läheisyys on jotain mihin saadaan mennä, kun molemmat osapuolet niin haluavat. Lapsena opittu malli toistuu nuoruudessa ja aikuisuudessa parisuhteissa. On hyvä oppia jo lapsena, että seksuaalisuus on luonnollinen asia, josta saa puhua, sillä se on tärkeä taito tulevilla parisuhteissa. (Kallio 2015.)

Aikuisen suhtautuminen arjessa eri tilanteisiin luo merkityksiä. Esimerkiksi lapsen kosketellessa itseään voidaan ajatella, että se on lapselle normaalia uteliaisuutta ja positiivista tutkimusmatkailua kehoonsa ja tunteisiinsa sen sijaan että sanottaisiin lapselle, että ”hyi älä tee noin”. (Kallio 2015.) Päiväkodissa lasten hoidosta ja kasvatuksesta vastaavat työntekijät kysyvät lapsilta usein pesivätkö he kädet käytyään pissalla tai kakalla. Tämä on tyypillistä kun opetetaan lapsille hygieniasta huolehtimista. Näinkin arkisia tilanteita tulisi muistaa tarkastella lapsen näkökulmasta ja selittää minkä takia käsiä pestään, jotta lapselle ei välity tunnetta siitä, että sukupuolialueet ovat jotenkin likaisia. (Pölkki 2016.)

Malmössä esikoulujen henkilökunnalle tehdyn haastattelututkimuksen mukaan esikoulujen työntekijät kokivat, että heidän ei ole aina mahdollista toteuttaa lasten seksuaalikasvatusta haluamallaan tavalla. Esteenä tähän ei ole yksin tiedon puute vaan muun muassa pelko vanhempien ja kollegojen negatiivisista reaktioista. (Kosztovics 2014, 5.) Lapsen seksuaalikehityksen tukemiseksi varhaiskasvatuksen henkilökunnan ja kodin vanhempien tulisi puhua asioista samalla tavalla. Aikuisten väliset keskustelut mahdollistavat yhteisen sopimuksen ja näin varmistuu se mitä kerrotaan ja miten kerrotaan. (Väestöliitto 2015a.)

Pienten lasten seksuaalikasvatukseen kuuluu myös puhuminen monenlaisista perheistä ja monenlaisista ihmissuhteista. Moninaisuuden hyväksyminen ja hyvät asenteet erilaisten ihmisten kohtaamiseen opitaan jo varhaislapsuudessa. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 29.) Moninainen seksuaalisuus ja moninaiset perheet voidaan tehdä lapsille tutuiksi esimerkiksi erilaisten tarinoiden kautta. Apuvälineenä voidaan käyttää vaikkapa Väestöliiton Onnikujan kaverukset -satukirjasarjaa, jonka avulla varhaiskasvatuksen ammattilaiset voivat pohtia seksuaalisuuteen liittyviä asioita sadun keinoin yhdessä lasten kanssa. (Kallio 2015.)

4.3 Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan sekä eri sukupuoliin kulttuurisesti ja sosiaalisesti liitettyjen ennakkoluulojen ja oletusten tiedostamista, että

niiden tunnistamista toiminnassa ja puheessa. Sukupuolisensitiivisesti toimivan henkilön on ymmärrettävä sukupuoli ja ajassa muuttuvina asioina. Kasvattajan tulee myös tiedostaa, että lapsi on aina enemmän kuin syntymässä määritelty sukupuoli. Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa lapselle sallitaan erilaiset tavat ilmentää omaa sukupuolta. Lapselle ei vahvisteta stereotyyppisiä sukupuolirooleja vaan annetaan kaikkien leikkiä nukeilla ja autoilla. Myöskään värejä ei jaotella tytöille ja pojille erikseen. (Saloheimo 2015.) Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulee kiinnittää huomiota siihen, että he kannustavat lapsia tasapuolisesti osallistumaan eri leikkeihin ja aktiviteetteihin ja sitä kautta mahdollistaa lapsille valinnanvapaus ilman sukupuoleen liittyviä stereotypisia malleja (Ylitapio-Mäntylä 2011, 281).

Sukupuolisensitiivistä kasvatusta ei tule sekoittaa sukupuolineutraaliin kasvatukseen. Päinvastoin kuin sukupuolineutraaliudessa, sukupuolisensitiivisyyden tarkoituksena ei ole tehdä lapsista sukupuolettomia tai kohdata heitä kuin sukupuolella ei olisi merkitystä. Sen sijaan sukupuolisensitiivinen näkökulma on sukupuolen huomioimista ja sukupuoleen liittyvien yleistysten tunnistamista ja poistamista sekä pyrkimystä tasa-arvoon. (Alasaari 2013, 16–17.)

Tiina Teräksen pro gradu -tutkielma (2010), jossa tarkastellaan sukupuolta, tasa-arvoa ja niiden huomioimista päiväkodissa, nostaa esiin ristiriidan tasa-arvon kokemisen ja tasa-arvon toteutumisen välillä varhaiskasvatuksen ammattilaisten työssä. Tutkimuksen mukaan varhaiskasvattajat vastasivat haastatteluissa olevansa sitä mieltä, että päiväkodin toiminta on tasa-arvoista tytöille ja pojille. Havainnointi ja haastattelut kuitenkin paljastivat, että päiväkodissa on paljon sukupuolistavia käytäntöjä, esimerkiksi poikien oletetaan olevan enemmän kiinnostuneita tekniikasta kuin tyttöjen. Lisäksi tyttöjä pidettiin itsenäisempinä pukeutumistilanteissa ja pojat saivat näissä tilanteissa enemmän huomiota ja tukea varhaiskasvattajilta. (Teräs 2010, 112–113.) Ylitapio-Mäntylä korostaa myös sitä, että kasvatuksen sukupuolistavat käytännöt eivät ole helposti havaittavissa ja varhaiskasvattajat saattavat

tiedostamattaan toistaa stereotypisiä sukupuolen jakoja työssään.
(Ylitapio-Mäntylä 2011, 276, 282.)

Yhdeksi syyksi siihen, että sukupuolisensitiivisyyteen ei kiinnitetä tarpeeksi huomiota, voidaan nähdä ihmisten mielikuva siitä, että Suomi on tasa-arvoinen maa. Tähän vaikuttaa osaltaan Suomen sijoittuminen korkealle sukupuolten tasa-arvoa mittaavissa tilastoissa. Tasa-arvoinen kohtaaminen ei myöskään toteudu, jos kasvattaja korostaa lapsen erilaista käytöstä puheessaan lapsen ilmentäessä sukupuoltaan stereotyyppioista poikkeavasti. Tästä hyvänä esimerkkinä voidaan käyttää tilannetta, jossa päiväkotiin tulee poika, jolla on kynsilakkaa, joka on pidetty tyypillisesti tytöille kuuluvana. Kasvattajan reagoiessa tähän puolustellen ja kertoen toisille lapsille, että kyllä pojallakin voi olla kynsilakkaa, hän vahvistaa sukupuoleen liittyviä normeja. Sen sijaan kasvattaja voi suhtautua asiaan neutraalisti, jolloin lapsille välittyy tieto siitä että kaikilla on oikeus olla oma itsensä. Neutraaliin suhtautumiseen auttaa ajatus siitä, mitä sanoisi samassa tilanteessa toista sukupuolta edustavalle lapselle. Esimerkissä mainitussa tilanteessa sukupuolisensitiivinen kasvattaja voisi vaikkapa kehua kynsilakan väriä. (Naisasialiiton unioni ry 2015.)

Yksinkertaisimmillaan sukupuolisensitiivisessä varhaiskasvatuksessa on kyse siitä, että annetaan lapsille tasapuoliset mahdollisuudet toteuttaa itseään ja annetaan heille malli siitä, kuinka kohdata toisia yhdenvertaisesti. Parhaimmillaan sukupuolisensitiivinen kasvatusta voi edistää lapsen itseilmaisua ja vaikuttaa positiivisesti lapsen tulevaisuuteen: esimerkiksi niin, että hänen ei tarvitse valita ammattiaan perinteisten sukupuoliroolien mukaan. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 284.)

Lasten teknologiakasvatuksen haasteeksi onkin tunnustettu tyttöjen saaminen kiinnostumaan tekniikasta nykyistä enemmän.

Yhteiskunnassamme teknologiset alat ovat miesvaltaisia, joten tyttöjen motivointi teknologian pariin tulisi aloittaa jo varhaiskasvatuksessa. Lapset kuitenkin rikkovat itse sukupuolten välisiä rajoja leikeissään ja tyttöjen motivoiminen esimerkiksi teknologian pariin ei täten ole mahdotonta. Varhaiskasvattajien tehtävänä on rohkaista lapsia valitsemaan leikkejä vapaasti ilman sukupuoleen liittyviä rajoituksia. (Turja 2011, 203–205.)

Lapset rikkovat sukupuolirajoja luonnostaan esimerkiksi roolileikeissä pukeutuessaan ja eläytyessään erilaisiin rooleihin. Aikuisten asenteet ja suhtautumistapa ovat merkittävässä osassa lapsen muodostaessaan käsitystään siitä mikä on sukupuolen mukaan sallittavaa käytöstä. Ei ole siis yhdentekevää mitä varhaiskasvattajat ajattelevat ja suhtautuvat. (Lackman-Ala-Poikela 2014, 3.) Sukupuolisensitiivisesti toimiva varhaiskasvattaja näyttää lapselle mallia, kuinka jokainen yksilö on erilainen ja arvokas. Samalla lapset oppivat kohtamaan erilaisia ihmisiä kunnioittavasti. Sitä kautta on mahdollista vähentää ja ennaltaehkäistä erilaisuudesta johtuvaa kiusaamista. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 19.)

5 PIENTEN LASTEN SEKSUAALISUUS

5.1 Seksuaalisuuden ilmeneminen ja kehittyminen lapsuudessa

Seksuaalisuus on tärkeä ja luonnollinen osa elämää, ilman sitä ihmisiä ei olisi. Seksuaalinen kehitys jatkuu sikiöajasta syntymään ja siitä aina vanhuuteen saakka. Kasvattajilla tulisi olla tietoa lasten seksuaalisen kehittymisen aikataulusta, jotta he voivat tukea ja ymmärtää lasta. Lapsi kehittyy seksuaalisesti ja biologia ohjaa sitä. Aikataulu määräytyy pääasiallisesti genetiikan kautta. Seksuaalinen kehitys on yksilöllistä ja ilmenee toisilla lapsilla näkyvästi ja toisilla huomaamattomammin (Väestöliitto 2015a.) Elämän alkutaipaleella seksuaalisuus on turvallisuutta, luottamusta, läheisyyttä ja hoivaa, rakkautta ja kiintymystä sekä itsemääräämisoikeuden alkeita (Kallio 2015). Lapset tarvitsevat seksuaalisuuden kehityksen alkutaipaleella aikuisten tukea, sillä lapsilla ei ole vielä rajoja ja ymmärrystä huolehtia omasta seksuaaliterveydestään itsenäisesti (Cacciatore 2006, 206).

On tärkeää muistaa, että pienten lasten seksuaalisuudessa ei ole kyse seksistä. Seksi kuuluu aikuisille ja lasta on suojattava kokemuksilta ja tiedoilta, kuten porno ja aikuisten omat seksikokemukset, sillä ne ovat haitallisia lapsen kehitykselle. (Cacciatore 2007, 33.) Lapsen seksuaalista käyttäytymistä ei tule verrata aikuisen seksuaaliseen käytökseen, sillä aikuisella on eri kokemusmaailma ja sitä kautta erilaisia merkityksiä seksuaaliselle käytökselle kuin lapsella. Jotta lapsen seksuaalista tutkimusretkeä voi ymmärtää, on aikuisen muistettava katsoa maailmaa lapsen näkökulmasta. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010, 22.)

Pienet lapset voidaan määrittää aseksuaaleiksi. Aseksuaalisuudella tarkoitetaan henkilöä, jolla ei nähdä olevan seksuaalista kiinnostusta tai halua. Lapsien määrittäminen aseksuaaleiksi johtuu siitä, että pieni lapsi ei ilmennä omaa seksuaalisuuttaan siten kuinka aikuinen sen tekee. Meidän kulttuurissamme lasten seksuaalisuudesta ei juurikaan puhuta, vaikka lasten seksualisointi on mainittu jo 1700-luvulla lääketieteessä. Lapsi on

kuitenkin määritetty sukupuolisesti biologian ja anatomian avulla, mutta seksuaalisuus jätetään syrjemmälle. (Vilkkä, 2010, 54–55).

Seksuaalisuus on aina kulttuurisidonnaista. Suomessa on vallinnut siveellisyyden ja alastomuuden paheksumisen kulttuuri 1900-luvun alkupuolelta asti. Vaikka yhteiskunnassamme seksuaalikeskustelu on edistynyt, ei seksuaalisuutta vielääkään täysin mielletä tärkeäksi terveyden ja hyvinvoinnin lisääjäksi kulttuurissamme. Tarvitaan asenteiden muutosta, jotta seksuaalisuus voidaan nähdä positiivisena voimavarana ja siitä pystytään puhumaan ilman häpeää. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 14–17.)

Lapsen ensimmäiset häpeän tunteet ilmenevät yleensä kahden vuoden iässä, samalla lapsi oppii ilmaisemaan omat tarpeensa. Tässä vaiheessa seksuaalikasvatuksessa tulisi kiinnittää huomio sellaisiin seikkoihin, että lasta ei nolattaisi asioissa jotka liittyvät lapsen kehoon tai sukupuolielimiin. Tässä vaiheessa lapsella on jo oikeus oppia sukupuolta ja seksuaalisuutta kuvaavia sanoja. Lapsi tahtoo tutkia omaa kehoansa ja tietää siihen liittyviä asioita. Näistä asioista tulisi puhua lapselle ikätasoon sopivasti, eli siten mikä on kussakin ikävaiheessa kiinnostavaa ja olennaista tietää ja miten yksityiskohtaisesti asioita käsitellään. Omaa vartaloa voi ja pitääkin tutkia, mutta sellaiset asiat ovat jokaisen yksityisiä ja tutkimukset kuuluisi tehdä omassa rauhassa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.)

Vanhempien ja lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten tulee ymmärtää, että aikuisten äärimmäisillä reaktioilla lapsen seksuaaliseen käytökseen, kuten häpäisy tai välinpitämättömyys, voi olla haitallisia vaikutuksia lapsen kehonkuvan muodostukseen ja asenteisiin seksuaalisuutta kohtaan. Tästä syystä tieto siitä, mitä lapsen normaalin seksuaalisuuden kehittymiseen kuuluu, voi auttaa suhtautumaan neutraalisti lasten seksuaalisuuteen. (Martin 2014, 1645.)

Lapsen ollessa 0–2-vuotias häntä kiinnostaa oma ja toisten keho ja lapselle on ominaista tutustua niihin koskettelemalla. Tässä ikävaiheessa lapsi ei vielä tunne häpeää vaan on ylpeä omasta kehostaan. Sylissä olo,

pissa-kakka-asiat ja sukupuolten ja sukupuolielimien tutkiskelu kiinnostavat lasta. Tässä ikävaiheessa lapsen olisikin tärkeää saada kokea turvallista läheisyyttä ja oppia, että kaikki kehon osat ovat tärkeitä ja itsensä koskettaminen ei ole väärin. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 33.)

2–4-vuotias lapsi on kiinnostunut alastomuudesta ja tutkimusleikit omaan ja toisten vartaloon liittyen ovat tyypillisiä. Tämän ikäinen lapsi kyselee paljon ja haluaa tietää mistä lapset tulevat. Omien sukupuolielimien koskettelu lisääntyy ja seksuaalisuuteen liittyvät asiat usein naurattavat ja tuntuvat hassuilta. 2–4-vuotiaalle lapselle tulee kertoa lisääntymisestä sekä tyttöjen ja poikien erovaisuuksista yksinkertaisella ikätasoon soveltuvalla tavalla. Tässä vaiheessa lapselle opetetaan yksityisyyden rajoja ja oman kehon itsemääräämisoikeutta. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 34.)

4–6-vuotiaana lapsi alkaa pohtia mikä seksuaalisuuteen liittyvä on sallittua ja mistä seuraa häpeää. Lapsi toistaa kuulemiaan sanoja ja matkii aikuisten sänkypuuhia ja vauvojen syntymistä leikeissään. Myös lääkärileikit ja omien sukupuolielinten esittely kiinnostavat. Tässä ikävaiheessa lapsi miettii ihastuksen ja ystävyyden eroa. 4–6-vuotiaalle lapselle tulee opettaa että seksuaalisuus, omat kehon osat ja rakastuminen ovat ihania asioita. Samalla kuitenkin lasta ohjeistetaan siihen mikä on sopivaa käytöstä ja mitä ei tule tehdä toisten nähden. Lapsen tulee saada tietoa omista oikeuksistaan kieltäytyä, jos jokin ei tunnu hyvältä. Tässä ikävaiheessa on myös tärkeää opettaa lapselle tunnistamaan erilaisia tunteita. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 34.)

Lapsi kehittyy omien ajatustensa varassa seksuaaliseksi aikuiseksi. Suuri yllätys lapsen vanhemmille voi olla lapsen ilmi tullut seksuaalinen suuntautuminen. Perheiden tulisikin käydä keskusteluja enemmän seksuaalisuudesta ja sen erilaisista kokemisen tavoista, nykyisen vaikenemisen tyylin sijaan. Tärkeät keskustelut lapsen kasvaessa tulisi sisältää myös aiheita, jotka käsittelevät omaa halua ja tahtoa

seksuaalisuudessa. Lapselle tulisi myös kertoa erilaisista tunteista ja siitä mikä kaikki on sallittua. Pedofiileillä ja muilla laittomia seksuaalikäyttäytymistä harjoittavilla henkilöillä pelottelua muistetaan tehdä, mutta sen varjoon jää moni muu mukava asia joka liittyy ihmisen seksuaalisuuteen. (Vilkkä 2010, 55.)

5.2 Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudella tarkoitetaan sitä, että ymmärretään ihmisen olevan sellainen sukupuolinen ja seksuaalinen kokonaisuus, minkä ei tarvitse lokeroitua valmiisiin kategorioihin. Jokaisella ihmisellä on siis lupa etsiä itselleen sopiva tapa tai tapoja ilmaista omaa sukupuoltaan sekä seksuaalisuuttaan. (Aarnipuu 2008, 62–63.)

Länsimaissa sukupuolet jaetaan yleisesti aina vain kahteen luokkaan, naiset ja miehet. Sukupuoli on kuitenkin paljon muuta, kuin vain luokittelu mieheksi tai naiseksi ja sitä voidaan ilmentää monilla erilaisilla tavoilla. Ihmisen sukupuoli määritellään usein pelkästään biologisten ominaisuuksien mukaan. Sukupuolella on kuitenkin myös sosiaalinen ja kokemuksellinen ulottuvuus. Tällä tarkoitetaan sitä, että ihminen ei vain synny pojaksi tai tytöksi vaan sukupuolen muodostumiseen vaikuttavat myös kasvatus, kulttuurisidonnaiset sukupuoliroolit ja yksilön kokema sukupuoli-identiteetti. (Vilkkä 2010, 17–22.)

Sukupuoli ilmenee ihmisillä biologisesti, sosiaalisesti ja aistillisesti. Biologinen sukupuoli on se, joka muodostuu ihmisen genetiikasta, anatomiasta ja hormonaalisesta toiminnasta. Tähän sukupuoliluokkaan kuuluu ihmisen sukupuolen sisäiset ja ulkoiset ominaisuudet. Sosiaalinen sukupuoli pitää sisällään ihmiset omat kokemukset ja persoonalliset piirteet. Biologisesti sukupuoleltaan oleva mies saattaakin tuntea itsensä sosiaalisesti naiseksi tai toisinpäin. (Sipilä 1998, 73.)

Sosiaalisen sukupuolensa kautta omaksumme omat kokemuksemme naisena ja miehenä ja toteutamme omaa sukupuoltamme itselle

ominaisemmalla tavalla (Vilkkä 2010, 18). Sukupuolen erilaiset kokemukset liittyvät vahvasti sosiaaliseen sukupuoleen. Kulttuurin avulla tarkasteltaessa asiaa, on yhtä monta sukupuolista kokemusta, kuin maailmassa on miehiä ja naisia. Tämän seikan vuoksi on vaikeaa määrittellä tarkasti mikä on nainen ja mikä on mies. Ihminen valitsee yleensä itselleen yksinkertaisen ja stereotyyppisimmän vaihtoehdon ja alkaa määrittää itseään sen avulla ja samalla käyttäen apuna biologista sukupuoltaan. (Vilkkä 2006, 49.)

Sekä sukupuoli-identiteetti että seksuaali-identiteetti alkavat kehittyä jo lapsuudessa. Lapsi oppii 1,5–3-vuotiaana luokittelemaan ihmiset tytöiksi ja pojiksi tai naisiksi ja miehiksi. Samalla Lapsen oma sukupuoli-identiteetti kehittyy niin, että lapsi tuntee olevansa tyttö tai poika ja ilmentää sitä esimerkiksi pukeutumisellaan. Lapsen kokema sukupuoli voi olla myös monimuotoisempi mitä yleensä on totuttu ajattelemaan. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsi voi samaistua yhtä aikaa molempiin sukupuoliin, toiseen sukupuoleen mitä itse biologisesti on tai ei koe kuuluvansa kumpaakaan sukupuoleen. Seksuaali-identiteetillä tarkoitetaan seksuaalista suuntautumista, tunteeko vetoa omaan, vastakkaiseen sukupuoleen vai molempiin sukupuoliin. (Huuska 2011, 225–227.)

Aistillinen sukupuoli ilmenee pienillä lapsilla, siten että juuri syntynyt lapsi kokee maailman kehon kautta ja sitä seuraavien aistimuksien avulla. Myöhemmässä kasvun vaiheessa lapsi oppii käsittelemään sukupuoltaan, siten että tuntee itsensä pojaksi tai tytöksi ja oppii antamaan merkitystä näille sukupuolisille ominaisuuksille. (Vilkkä 2006, 62-63.)

Kekin mukaan (2006) meidän kulttuurissa on yhä valloillaan käsite, että lapsi joka ei ilmennä itseään biologisen sukupuolensa mukaan on täysi mahdottomuus. Ymmärrys tyttömäisiä poikia tai tyttöjä jotka leikkivät mieluusti poikien kanssa on hukassa. Lasta voidaan kehottaa esimerkiksi ”miehistymään” tai hakemaan leikkikavereita oman sukupuolensa edustajista (Kekki 2006, 127). Myös Vilkkä (2010) muistuttaa, että yhteiskunnassamme ei vielä kukaan suhtauduta ymmärtäväisesti siihen, jos

tyttö- tai poikalapsi ilmentää sukupuoltaan heteronormeista poikkeavasti. On kuitenkin syytä muistaa, että lapsella on oikeus ilmaista itseään. ”Lapsen omaksi kokeman ja ilmaiseman sukupuolen ja seksuaalisuuden taivuttelua kulttuurisiin normeihin sopivammiksi tulee pitää lapsen kaltoin kohteluna.” (Vilka 2010, 63.)

Tytöt jotka ilmentävät itseään pojiksi, ei herätä niin paljon tunteita, kuin pojat joilla on paljon tyttömäisiä piirteitä. Poikatyöille on olemassa paljon rooleja joihin samaistua esimerkiksi nuorten kirjallisuudessa, toisin on tyttöpojille. Tyttöjen poikamaisuuteen suhtaudutaan länsimaisessa kulttuurissamme paljon hyväksyttymmin kuin poikien tyttömäisyyteen. Tätä ajatusta tukee jo tyttöjen ja poikien yhdenmukainen pukeutuminen housuihin. (Kekki 2006, 127–128.)

Seksuaalisella suuntautumisella tarkoitetaan keitä kohtaan ihminen tuntee seksuaalista vetovoimaa. Seksuaalinen suuntautuminen on aina itsemääriteltä. Kukaan muu henkilö ei voi nimitellä toista ihmistä homoksi, heteroksi tai biseksuaaliksi. Ihminen määrittää tämän asian itse sellaisella tavalla jonka tuntee itselle ominaisimmaksi. Oman seksuaalisen suunnan voi jättää myös määrittelemättä. Erilaisia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä voidaan määrittää lhbtq-lyhenteellä. Kirjainyhdistelmä tarkoittaa joka tarkoittaa lesboja, homoja, biseksuaaleja, transihmisiä, intersukupuolisia ja queer henkilöitä. On myös olemassa monta muuta nimikettä jotka kertovat ihmisen seksuaalisesta suuntautumisesta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.)

On olemassa lapsia, joille ei koskaan lapsuutensa aikana tule sellaisia kokemuksia, jotka voisi mieltää heteroseksuaaliseksi identiteetiksi. Nämä lapset ymmärtävät erilaiset tunteensa, mutta eivät pysty määrittämään tunteitansa homoseksuaaliksi. (Kekki 2006, 121.) Ei-heterot lapset jotenkin aavistavat paljon ennen murrosikää olevansa erilaisia kuin valtaosa saman päiväkotiryhmän lapsista. Tunnetta erilaisuudesta ei osata vielä nimetä tai jos osataan, sitä ei välttämättä haluta ja uskalleta myöntää. Ympäristön asenteet ja seksuaalisen tiedon yksipuolisuus, kuten heteroseksuaalisuuden normi, estävät oman identiteetin tunnistamista.

Omien seksuaalisuuden tunteiden kanssa pitäisi päästä elämään jo varhain. Asioista pitäisi puhua mahdollisimman avoimesti ja moninaisesti. (Vilkkä 2010, 63–64.)

Lapset jotka kokevat itsensä muiksi kuin heteroseksuaaleiksi voivat tuntea häpeällisiä tunteita, sillä heidän kokemukset omasta seksuaalisuudesta rikkoo valtavirran seksuaalisuuden rooleja ja ilmentymää. Lapsen tunnistaessa tunteensa homoseksuaaleiksi, aiheutuu usein pelottavia tunnemyrskyjä kehitysvaiheissa lapsesta nuoreksi. Tällöin lapsi tarvitsee suvaitsevan aikuisen tukea käsitelläkseen tunteitaan. (Vilkkä 2010, 56.)

5.3 Seksuaalisuuden portaat

Seksuaalisuuden portaat on seksuaalisen kehittymisen malli, joka on tehty seksuaalikasvatuksen apuvälineeksi ammattilaisille ja vanhemmille. Malli ottaa huomioon yksilön tunteet, jotka vaikuttavat seksuaaliseen kehittymiseen. Portaita on yhteensä yksitoista ja ensimmäiset portaat edetään jo ennen kouluikää. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 21-27.)

Kaikilla lapsilla on oma aikataulu kehittymiselle ja se on hyvin yksilöllinen. Toiset lapset oppivat ilmaisemaan omia tarpeitaan aikaisemmin kuin toiset, kun taas toisille lapsille motoriikka kehittyy myöhemmässä vaiheessa. Lapsen kehittymiseen liittyy olennaisesti myös seksuaalinen kehittyminen. Seksuaalinen kasvu- ja kehitys on jaettu yhdeksään portaaseen ja jokainen porras antaa lapselle juuri sen ajankohtaisen tuen minkä lapsi kussakin ikä ja kehitysvaiheessa tarvitsee. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010, 9–10). Portaat kuvaavat muutosta lapsuudesta nuoruuteen ja aina aikuisuuteen asti. Portaita ylöspäin kulkiessa lapsi siirtyy vaiheiden kautta perheenjäsenten rakastavista suhteista kohti suhteita ikäistensä kavereiden kanssa. Motivaatio johtaa hiljalleen

seurusteluun ja siitä eteenpäin seksin ja parisuhteen tavoitteluun. (Cacciatore 2010.)

Seksuaalisuus on kuvattu portaikossa kolmen tärkeän asian kokonaisuutena: biologian, järjen ja tunteiden avulla. Seksuaalinen kasvu on tärkeä sisäinen prosessi, ei vain biologinen ilmiö. Sisäisessä prosessissa lapsen ja nuoren seksuaalisuus kehittyy yhdessä tiedon ja ymmärryksen kautta. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010, 13–14)

Jokaisella kehitysvaiheella lapsi tuntee uusia erilaisia tunteita, oppii taitoja ja saa uutta tietoa. Näiden kaikkien avulla lapsen seksuaalisuus kehittyy kohti aikuisuutta varten. Kaikilla portailla on myös oma kehitystehtävänsä, jota lapsi käsittelee ja yrittää ymmärtää. Lapsen tulee viettää aikaa jokaisella portaalla käsitellessään asioita, mitkä liittyvät kyseiselle portaalille ja tehdä niistä omat ratkaisut, tämä takaa tasapainoisen kehityksen. Lapsesta riippuen, jokin porrass voi olla toista porrasta merkityksekkäämpi ja joillain tasoilla viivytään pidempään kun toisilla. On myös tilanteita, joissa lapsi harppaa monta porrasta kerrallaan. Lapsi tarvitsee tietoa itselleen suojatakseen itseään väärältä tiedolta ja muulta pahalta. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010, 18–22.)

Seksuaalisuuden portaat malli on vastapainona median tuottamalle mallille seksuaalisuudesta, jossa kiiruhdetaan, ollaan tunteettomia sekä annetaan tekoja painostavia viestejä. Malli helpottaa kehittyvää lasta tunnistamaan omat vaiheet ja valmiudet, sitten ettei ole pakko kiiruhtaa mihinkään. Seksuaalisen kehityksen tunteet on tehty näkyviksi ja merkitykselliseksi, jotta epäröivästä lapsesta kasvaisi tasapainoinen nuori omat kehitysvaiheet tunnistuen. (Cacciatore 2010.)

6 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN TOTEUTUS

6.1 Työvaiheet

Aloitimme opinnäytetyöprosessin toukokuussa 2015, jolloin ilmoittauduimme opinnäytetyöprosessiin. Yhteistyömme alkoi siitä, että molempia kiinnosti seksuaalikasvatus aiheena ja halusimme oppia siitä lisää ja lisätä ammattitaitoamme tulevana varhaiskasvatuksen ammattilaisina. Kesä- ja heinäkuu 2015 kului tiedon etsimiseen, aiempiin tutkimuksiin tutustumiseen ja opinnäytetyön aiheen hahmottamiseen. Elokuussa aloimme etsiä toimeksiantajaa ja lokakuussa löysimme toimeksiantajaksi opinnäytetyöllemme Lahden Seta ry:n. Palaveri toimeksiantajan yhteyshenkilön kanssa lokakuussa auttoi selventämään aiheen rajaamista sekä työn tarkoitusta ja tavoitteita. 12.11.2015 osallistuimme suunnitelmaseminaariin ja esittelimme opinnäytetyön aiheen sekä kerroimme miten aiomme opinnäytetyön toteuttaa.

Marraskuusta 2015 Tammikuuhun 2016 kirjoitimme opinnäytetyöraportin teoriapohjaa. Keskeisen teoreettisen viitekehyksen hahmotuttua aloimme suunnitella oppaan sisältöä. Pyysimme myös toimeksiantajalta ehdotuksia ja toiveita oppaaseen ennen varsinaista oppaan kirjoitusprosessia.

Alkuvuodesta 2016 suunnittelimme ja hahmottelimme oppaan sisältöä. Oppaan kirjoitusprosessi päättyi helmikuun loppuun kun saimme oppaan sisällön valmiiksi. Maaliskuussa saimme valmiin oppaan graafiselta suunnittelijalta, joka viimeisteli oppaan ulkoasun. Tämän jälkeen pyysimme toimeksiantajalta palautetta tuotoksesta. Lopuksi arvioimme ja pohdimme opinnäytetyöprosessimme onnistumista ja kirjoitimme ajatuksemme puhtaaksi opinnäytetyöraporttiin. Opinnäytetyö oli kokonaisuudessaan valmis maaliskuun lopussa, joten koko prosessi kesti vajaan vuoden ja välillä työskentely oli erittäin intensiivistä. Prosessiin sisältyi myös lyhyitä taukoja jolloin annoimme ideoiden muhia ja jalostua.

6.2 Tiedonhankinta

Etsimme tietoa opinnäytetyömme teoriapohjaa varten. Teoria toimi tuotoksemme taustamateriaalina ja siitä syystä paneuduimme tutkimuksiin huolellisesti ennen varsinaisen tuotoksen eli oppaan kirjoittamista.

Käytimme tiedonhankintaan MastoFinna tiedonhakukonetta, jonka kautta löysimme myös artikkeleja muun muassa EBSCO-tietokannasta sekä Lahden ja Kouvolan kaupunginkirjastojen tietokantaa. Tietoa etsiessämme käytimme hakusanoina muun muassa sanoja lapsen seksuaalisuus, seksuaalikasvatus, sukupuolisensitiivisyys, sexual health, sex education ja gender sensitivity. Lisäksi tutustuimme aihealueeseen liittyviin aiemmin julkaistuihin opinnäytetöihin Theseuksessa. Aiempien opinnäytetöiden lähdeluetteloista löysimme myös hyödyllisiä lähteitä omaan työhömmme.

Halusimme käyttää mahdollisimman tuoreita lähteitä ja suurin osa käyttämistämme lähteistä on alle kymmen vuotta vanhoja. Olemme päätyneet käyttämään muutamaa vanhempaa perusteosta työssämme. Esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat vuodelta 2005 ja niiden uudistuksen on määrä valmistua vasta vuonna 2017 (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015). Ennen varsinaisen tuotoksemme kirjoittamista tutustuimme myös erilaisiin oppaisiin.

7 OPPAAN LAATIMINEN

7.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisella opinnäytetyöllä vastataan työelämän tarpeisiin ja toiveisiin tekemällä käytännössä jokin tuotos. Se voi olla toimintaa tai konkreettinen tuote, esimerkiksi suunnitelma, tapahtuma tai ohjeistus. Toiminnallisessa opinnäytetyössä kirjoitetaan toiminnan tai tuotoksen lisäksi raportti, jossa lukija saa selkeän kuvan siitä, miten opinnäytetyö on prosessina alusta loppuun edennyt. (Vilka & Airaksinen 2003, 9, 65.)

Opinnäytetyömme lopputuloksena on opas, joten opinnäytetyömme on toiminnallinen. Lähdeaineistoon tutustuminen ja opinnäytetyöraportin teoriapohjan kirjoittaminen olivat meidän opinnäytetyömme kannalta välttämätöntä tehdä huolellisesti, ennen kuin aloimme työstää varsinaista tuotosta. Aiempi tietotaitomme ei ollut riittävää, jotta oppaasta olisi tullut informatiivinen ja faktoihin perustuva. Tästä johtuen kirjoitimme teoriapohjan suurimmaksi osaksi valmiiksi ensin ja vasta sen jälkeen suunnittelimme ja kirjoitimme tuotoksen. Opinnäytetyömme teoriapohja täydentyi opasta työstäessämme, kun löysimme lisää hyviä lähteitä.

7.2 Tuotoksena opas

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotos on usein kirjallisessa muodossa, kuten opas tai ohjeistus. Näin ollen tulee opinnäytetyöprosessin aikana ottaa huomioon se, että tuotoksen kirjoitusasu poikkeaa yleensä opinnäytetyöraportissa vaadittavasta tarkkaan ohjeistetusta tutkimusviestinnästä. Tuotoksen kieliasun ja kirjoitustyylin tulee palvella sitä lukijakuntaa, jolle tuotos on tarkoitettu. (Vilka & Airaksinen 2003, 65.)

Opinnäytetyömme tuotoksena on opas Lahden Seta ry:n käyttöön. Laadimme oppaan toimeksiantajan toiveiden mukaisesti. Oppaan tarkoituksena oli vastata toimeksiantajan, Lahden Seta ry:n, tarpeeseen

tuottamalla opas, jota Lahden Seta ry voi hyödyntää kouluttaessaan varhaiskasvatuksen ammattilaisia. Oppaan lukijakuntana ovat päiväkodeissa työskentelevät varhaiskasvatuksen ammattilaiset. Opasta ideoidessamme käytimme apuvälineenä mind map -miellekarttaa ja pidimme säännöllisin väliajoin suunnittelupalavereja. Saman pöydän ääreen istuminen toimi parhaiten, sillä silloin kuulumme toistemme ajatuksia ja hahmottelimme paperille oppaan sisältöä.

Koko opinnäytetyöprosessin ajan silmäilimme erilaisia oppaita ja poimimme niistä asioita jotka mielestämme voivat olla toimivia omassa tuotoksessamme. Esimerkiksi Katriina Bildjuschkin ja Susanna Ruuhilahti ovat kirjoittaneet oppaan ammattilaisille Mitä ihmettä? Seksuaalikasvatusta 3 – 9 vuotiaille. Pidimme siitä, että opas ei ollut pelkästään informaatiotulva vaan tiedon lisäksi oppaassa oli annettu lukijalle paljon kysymyksiä pohdittavaksi. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2012.) Tämä vahvisti näkemystämme siitä, että teemme oppaasta mahdollisimman tiiviin tietopakettin ja esittelemme pääideat, jotta tekstistä jäisi lukijalle jotain mieleen. Halusimme saada oppaamme avulla aikaan pohdintaa, jotta oppaan asiasisältö ei jäisi pintapuoliseksi tekstiksi, joka luetaan sen enempää käsittelemättä. Tästä syystä päädyimme kirjoittamaan tuotokseemme jokaisen tekstikokonaisuuden jälkeen pohdintaa – laatikon, jossa on kysymyksiä mietittäväksi, esimerkiksi ”Millaista seksuaalikasvatusta sinä olet saanut lapsena?”.

Opasta suunnitellessa tulee aluksi miettiä, mitä kohderyhmä, jolle opas on suunnattu tietää jo valmiiksi aiheesta (Rentola 2006, 93). Valitsimme oppaan sisällöt sen perusteella mitä tietoa koulutuksemme varhaiskasvatusopinnoissa ei ole käsitelty. Otimme myös huomioon oppaan kohderyhmän siten, että karsimme itsestäänselvyydet pois. Tällä tarkoitamme sitä, että emme esimerkiksi kirjoittaneet oppaaseen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvopohjasta, sillä oletamme sen olevan tuttu ohjeistus varhaiskasvatuksen ammattilaisille.

Oppaan sisältö perustuu myös aiemmissa tutkimuksissa havaittuihin tarpeisiin. Esimerkiksi väestöliiton tutkimuksesta, josta kerroimme

tarkemmin opinnäytetyön alussa, nousi esiin päiväkotien työntekijöiden toive saada lasten seksuaalikasvatukseen materiaalia, jossa seksuaalisuutta käsiteltäisiin positiivisena voimavarana elämässä (Väestöliitto 2013). Tämän pohjalta tuotoksemme näkökulmaksi valikoitui seksuaalisuuden myönteinen vaikutus lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Oppaan nimeksikin muodostui lopulta Lapsen seksuaalisuuden myönteinen kohtaaminen – opas seksuaalikasvatukseen ja sukupuolisensitiivisyyteen varhaiskasvatuksessa.

Oppaan aihevalinnoissa otimme huomioon toimeksiantajan toiveet. Toimeksiantajamme Lahden Seta ry:n yhteyshenkilö, kouluttaja Mikko Ahtiainen, oli pitänyt palaverin lastentarhanopettajan ja lastenhoitajan kanssa. Kokouksen jälkeen saimme listauksen asioista, jotka olisivat päiväkodin henkilöstön ja Lahden Seta ry:n toiminta-ajatuksen mukaan tärkeitä huomioitavia seikkoja tulevaan oppaaseen. Saimme tuotokseen melko vapaat kädet ja toimeksiantajalta saamamme ohjeistus sisälsi muutamia lauseita, joissa oli kerrottu millaisia pääideoita oppaasta olisi hyvä löytyä. Päätimme karkeat aihealueet oppaaseen heti siinä vaiheessa, kun olimme kirjoittaneet jo jonkin verran opinnäytetyömme teoreettista viitekehystä ja sitä kautta löytäneet kirjallisuutta oppaan tekstin tueksi. Lopullisen sisällön tuotokseen päätimme vasta ihan loppuvaiheessa oppaan työstämistä.

Opas alkaa sillä, että käsittelemme lapsen seksuaalista kehitystä. Opas on hyvä aloittaa kappaleella, joka kertoo faktat lapsen seksuaalisuudesta ja sen kehittymisestä, näin käsite avautuu kaikille lukijoille ja opasta on helpompi lähteä selaamaan eteenpäin. Aikuisen rooli seksuaalikasvattajana on tärkeä ja oppaan käyttäjien on hyvä lukea aiheesta, sekä pohtia omaa seksuaalisuuttaan, jotta voisi työskennellä aiheen parissa avoimemmin mielin. Aikuisen roolia olisi hyvä käsitellä työyhteisössä ja luoda yhteinen toimintamalli lasten seksuaalikasvatukseen, sillä tutkimuksen mukaan lastentarhanopettajilla on hyvin värikkäitä käytäntöjä ja toinen työntekijä saattaa toimia tilanteissa täysin päinvastaisesti kuin toinen (Väestöliitto 2013). Aikuinen kuitenkin antaa lapselle mallia aikuisesta ihmisestä ja myönteisesti

seksuaalisuuteen suhtautuva aikuinen antaa lapselle paljon myönteistä kuvaa kehosta ja sen toiminnoista.

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioon ottaminen varhaiskasvatuksessa nousi yhdeksi tärkeäksi teemaksi oppaassamme. Lapset kokevat seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyviä tunteita jo varhaisissa vaiheissa kehitystään, mutta eivät aina osaa tunnistaa tunteitaan (Vilkkä 2010, 63 -64). Tämän seikan vuoksi käsittelemme aihetta kannustavaan sävyyn ja toivomme kasvattajien suhtautuvan tasa-arvoisesti kaikkiin lasten tuntemuksiin jotka liittyvät sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Kappaleessa annamme varhaiskasvattajille pohdittavaksi kysymyksiä, jotka mielestämme johdattelevat hyvin paneutumaan aiheeseen.

Sukupuolisensitiivisyys nousi yhdeksi tärkeimmistä teemoista toimeksiantajan toiveen perusteella. Halusimme tuoda sen vahvasti oppaaseen, sillä sukupuolisensitiivinen kasvatus antaa lapselle mahdollisuuden tulla kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään.

Varhaiskasvattajien olisi hyvä tiedostaa sukupuolittuneet käytännöt ja päästää niistä irti siirtyen kohti tasa-arvoista lasten kohtelua. Sukupuolia ei kuitenkaan tule unohtaa, mutta lapsen pitäisi saada olla oma itsensä, ei ainoastaan tyttö tai poika. Sukupuolisensitiivinen kasvatus varhaiskasvatuksessa antaa lapselle hyviä eväitä tulevaisuuteen. Kasvattajan toimiessa sukupuolisensitiivisesti lapsi voi tuntea itsensä yhdenvertaiseksi ja oppii tekemään valintoja omien mielenkiinnon kohteiden perusteella. Tätä sanomaa haluamme viedä eteenpäin varhaiskasvatuksen ammattilaisille oppaassamme. Toimeksiantajan toiveena oli saada oppaaseen niin sanottu rautalankamalli, josta käy ilmi mitä sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa. Tämän pohjalta kehitelimme oppaaseen sukupuolisensitiivisyyden askeleet, jossa annamme ohjeita sukupuolisensitiiviseen tapaan työskennellä. Mallimme etenee askel askeleelta eteenpäin kohti lapsen tasa-arvoista kohtaamista. Idean tähän saimme teoriapohjassa lähteenä käyttämästämme seksuaalisuuden portaat – mallista (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015).

Nykypäivänä kulttuurimme on moninaistunut ja erilaisia perheitä tavataan päiväkodeissa päivittäin ja kulttuurien kirjo on kasvanut. Perhe ja sen monimuotoisuus on hyvä huomioida varhaiskasvatuksessa, sillä se kuuluu olennaisesti lasten seksuaalikasvatukseen (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 29). Kokosimme oppaaseen lyhyen ohjeistuksen moninaisen perheen kohtaamisesta, sillä ne voivat olla osalle varhaiskasvatuksen ammattilaisille uusia ja erikoisia tilanteita. Halusimme tällä aiheella viestittää, että perheen käsite on jokaiselle perheelle omanlainen ja siihen ei aina välttämättä kuulu äiti, isä ja lapset, vaan perhe voi olla myös yhden vanhemman tai kahden naisen ja heidän lapsiensa.

Lahden pohjoisen alueen kiertävä erityislastentarhanopettaja ja seksologi Tarja Pölkki kertoi haastattelussa olleensa sateenkaariperheiden puolestapuhuja varhaiskasvatuksessa koko ammattiuransa. Pölkin mukaan perheiden moninaisuus ei ole varhaiskasvattajien keskuudessa enää tänä päivänä niin ihmetystä herättävä asia kuin vielä kymmenen vuotta sitten, jolloin varhaiskasvattajat kysyivät häneltä enemmän neuvoja siihen. Sateenkaariperheiden kohtaaminen ei kuitenkaan vielä ole kaikille varhaiskasvattajille helppoa ja tuttua. (Pölkki 2016.)

Alusta asti oli selvää, että haluamme oppaaseen piirroskuvia. Koska itseltämme ei sen alan osaamista löytynyt, päätimme ulkoistaa kuvituksen ja etsiä siihen pätevän ammattilaisen. Tuttavaverkostosta löytyi graafinen suunnittelija joka lähti kanssamme yhteistyöhön. Emme halunneet kuvia vain koristeeksi oppaaseen vaan tarkoituksenamme oli, että kuvat tukevat oppaan tekstiä. Tätä edistääksemme avasimme graafiselle suunnittelijalle oppaan sanomaa ja mitä haluamme kuvilla viestittää. Meillä oli muutama kohta tekstissä johon toivoimme kuvia ja annoimme niistä ohjeet kuvittajalle. Oppaan kansikuvaan annoimme graafiselle suunnittelijalla vapaat kädet ideoida ja toteuttaa tuotokseemme soveltuvan kuvan.

Luovutimme valmiin oppaan toimeksiantajalle sähköisessä muodossa. Näin toimeksiantaja voi hyödyntää opasta koulutuksissa ja esimerkiksi

lähettäessään materiaalia sähköpostitse. Halutessaan toimeksiantaja voi painattaa oppaasta paperisia versioita.

8 OPINNÄYTEYÖN ARVIONTI

8.1 Prosessin arviointi

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tuottaa Lahden Seta ry:n käyttöön opas, jota Lahden Seta ry voi hyödyntää osana koulutuskokonaisuuttaan seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuolen moninaisuudesta, tarjotessaan sitä varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Opinnäytetyömme eteni suunnitelmien mukaan ja pysyimme aikataulussa. Ainoastaan opinnäytetyöprosessin loppuvaiheessa aikataulut venyivät ja paineensietokykyä testattiin. Selvisimme kuitenkin siitä, ja saamme olla tyytyväisiä, että saimme työn valmiiksi hyvinkin tiiviissä aikataulussa. Opinnäytetyön suunniteluvaiheessa olimme sitä, mieltä että opinnäytetyömme on valmis niin, että pystymme sen esittelemään julkaisuseminaarissa jo maaliskuussa. Prosessin loppuvaiheessa tajusimme arvioineemme opinnäytetyön valmistumisen ajankohdan turhan optimistisesti. Saimme kuitenkin sekä opinnäytetyöraportin että tuotoksen valmiiksi maaliskuun lopussa ja julkaisuseminaarin sovittua huhtikuulle.

Mielestämme yksi edellytys opinnäytetyöprosessin onnistuneelle etenemiselle oli se, että valitsimme aiheen työllemme molempien oman kiinnostuksen pohjalta. Mielekäs aihe sai jatkamaan prosessia ja motivoituminen työskentelyyn oli korkealla. Yhtenä pro gradu – tutkielman tai opinnäytetyön hyvän aiheen kriteerinä pidetäänkin yleensä sitä, että aihe kiinnostaa opiskelijaa, jotta hän pystyy sitoutumaan pitkään prosessiin ja suoriutumaan työmäärästä onnistuneesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 77).

Oppaan työstäminen vei enemmän aikaa, kuin mihin olimme varautuneet. Pohdimme sitä, että oppaan sisällön tuottamista olisi voinut jäsentää jonkinlainen alkukartoitus varhaiskasvatuksen ammattilaisille siitä, mitä tietoa he kokevat tarvitsevänsä. Alkukartoitus olisi helpottanut oppaan työstämistä siten, että olisimme saaneet hahmotettua tarpeiden mukaiset

valmiit aihealueet, joiden kanssa työskentely olisi voinut olla tehokkaampaa, ainakin tiedonhankinnan osalta.

Opinnäytetyön alkuvaiheessa haasteita työmme aloitukseen asetti toimeksiantajan löytäminen. Monet tahot ilmaisivat kiinnostuksensa, mutta perääntyivät ajanpuutteen vuoksi. Moni päiväkotijätti myös kokonaan vastaamatta. Toimeksiantajan puuttuminen ja epävarmuus työn alkamisesta jarrutti hieman työnteon aloittamista, sillä emme uskaltaneet lähteä työstämään täysillä eteenpäin, sillä aihe saattaisi muuttua hieman toimeksiantajan löytymisen jälkeen. Lopulta löysimme opinnäytetyöllemme yhteistyökumppanin, minkä jälkeen työskentely lähti hyvin käyntiin.

Yhteistyö sujui hyvin niin tekijöiden välillä kuin toimeksiantajan kanssa. Toisinaan työskentelimme itsenäisesti ja aika ajoin pidimme palaveria siitä, missä vaiheessa olemme ja mitä seuraavaksi tehdään. Oli tärkeää, että tiesimme aina mitä pitää tehdä seuraavaksi. Omien henkilökohtaisten aikataulujen yhdistäminen olisi ollut liian haasteellista, joten päädyimme tähän toimintamalliin, että kumpikin tekisi työtä eteenpäin itsenäisesti, jonka jälkeen eteenpäin tehdyt asiat keskusteltiin ja käytiin läpi muutosten ja muiden huomioiden osalta. Tämän kaltainen työskentely sopi meille, mutta jälkepäin ajatellen tapaamisia olisi voinut olla muutama enemmän, sillä keskusteltaessa kasvotusten asiat avautuvat erilailla ja uusia ajatuksia olisi voinut syntyä.

Opinnäytetyöprosessimme kesti vajaan vuoden. Aikataulutimme työmme mielestämme suhteellisen väljäksi, kun opinnäytetyöprosessimme alkoi. Syksyllä 2015 opinnäytetyön aloituspalaverissa saimme opinnäytetyön ohjaajalta palautetta siitä, että työllämme on melko tiukka aikataulu, mutta emme antaneet periksi. Aika ajoin on vaivannut pieni uskonpuute aikataulun pysymiseen, mutta olemme kuitenkin saaneet pidettyä paketin kasassa. Halu valmistua aikataulussa, on varmasti toiminut myös suurena kannustimena saattaa opinnäytetyöprosessi loppuun. Teimme opinnäytetyöprosessin aikana paljon itsenäisiä ratkaisuja ja se edisti ammatillista kasvuamme.

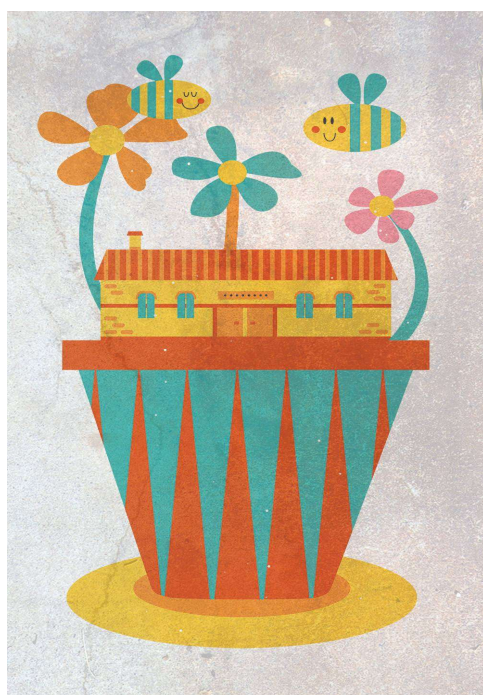
8.2 Tuotoksen arviointi

Oppaan tavoitteena oli lisätä varhaiskasvatuksen ammattilaisten ammattitaitoa ja valmiuksia lasten seksuaalikasvatukseen, seksuaalisen moninaisuuden kohtaamiseen ja sukupuolisensitiiviseen tapaan toimia. Tavoitteena oli, että oppaasta tulee selkeä ja informatiivinen, jotta toimeksiantaja pystyy hyödyntämään sitä jatkossa. Oppaan sisältö valikoitui toimeksiantajamme toiveisiin ja aiempiin tutkimuksiin perustuen sekä meidän tekijöiden yhteisistä päätöksistä.

Valitsimme tuotokseen aiheiksi sellaisia asioita, mistä päiväkodin henkilökunnalla ei tutkimuksen mukaan ole niin paljon tietoa käytössään. Aloitimme oppaan kertomalla lapsen seksuaalisuudesta ja miten seksuaalisuus kehittyy. Aihe on oppaaseen erittäin tärkeä, sillä sen avulla lukijalle määritellään pienen lapsen seksuaalisuus ja erilaisia tapoja miten se ilmenee ja mitä se ei ole. Olemme tyytyväisiä oppaan pituuteen ja siihen, millaiset aiheet sisältöön lopulta valitsimme. Oppaamme teksti sisältää karsimistyöstä huolimatta paljon informaatiota ja siitä syystä olemme tyytyväisiä, että päädyimme laittamaan pohdittavaa – osiot jokaisen kappaleen loppuun. Niiden avulla lukija voi pysähtyä miettimään lukemaansa syvällisemmin.

Aloittaessamme oppaan työstämisen, päätimme, että otamme ulkopuolisen henkilön suunnittelemaan työn graafisen ilmeen, jotta työn ulkoasu olisi heti hyvän laatuinen ja ammattimaisen näköinen. Oppaan ollessa ammattimaisen näköinen ja selkeä, sitä on miellyttävämpi käyttää. Mielestämme tuotoksemme ulkonäkö on raikas ja se on valmiin oppaan näköinen. Kuvat sopivat teemaan hienosti ja tukevat tekstiä. Olemme erittäin tyytyväisiä ratkaisuun, että otimme ulkopuolisen tekijän hoitamaan graafista ilmettä. Jos olisimme tehneet sen itse, opas olisi jäänyt luultavasti vain hahmotelmaksi mitä se oikeasti voisi olla. Erityisen tyytyväisiä olemme oppaan kansikuvaan (kuva 1), johon annoimme graafiselle suunnittelijalle, Noora Nurmelle, vapaat kädet. Hän oli ymmärtänyt täysin, antamamme tiedon pohjalta, oppaamme sanoman ja se näkyy kansikuvassa. Kannen kuvassa päiväkotit on piirretty

kukkaruukkuun, jossa se ikään kuin kasvaa ja kehittyy. Kukkien ympärillä lentää kaksi hymyilevää mehiläistä ja tämä symboloi seksuaalikasvatusta. Oppaan kuvat on piirretty kirkkailla väreillä ja se tukee tarkoitustamme korostaa seksuaalisuuden positiivista näkökulmaa osana hyvinvointia.

KUVA 1. Oppaan kansikuva

Yksi tavoitteemme oppaalle oli lisätä varhaiskasvatuksen ammattilaisten ammattitaitoa ja valmiuksia lasten seksuaalikasvatukseen, seksuaalisen moninaisuuden kohtaamiseen ja sukupuolisensitiiviseen tapaan toimia. Tätä tavoitetta emme pysty mittamaan sillä opinnäytetyöprosessimme päättyi oppaan valmistumiseen ja luovutukseen toimeksiantajalle. Tajusimme opinnäytetyöprosessin edetessä, että alussa asettamamme tavoitteen toteutuminen vaatisi enemmän resursseja, jotta lähdettäisiin kartoittamaan kyselyllä tai haastattelulla varhaiskasvattajien mielipiteitä oppaastamme ja tutkimaan sitä lisäsikö opas heidän ammattitaitoa käytännön työssä. Siinä olisi mielestämme hyvä jatkotutkimusaihe ja

ainesta uuteen opinnäytetyöhön. Opimme tästä, että tavoitteiden laatiminen on opinnäytetyötä tehdessä haastavaa.

Toiminnallisiin opinnäytetöihin liittyvät tuotokset eivät aina onnistu niin kuin opiskelija on aluksi suunnitellut. Myöskään kaikki tavoitteet eivät välttämättä täyty. Tällöin omaa opinnäytetyötä tulee osata arvioida kriittisesti ja pohtia mitä olisi voinut tehdä toisin. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 161.)

Tuotoksesta kannattaa hankkia palautetta, jotta arviointi ei ole vain tekijöiden subjektiivinen näkemys siitä miten onnistuttiin. Toimeksiantajan palaute tuotoksesta kertoo sen, voiko työelämä mahdollisesti hyödyntää tuotosta. Opinnäytetyö on ammatillisesti merkittävä, jos se tuottaa kohderyhmälle lisäarvoa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 157.) Pyysimme toimeksiantajalta palautetta oppaasta heti kun saimme ulkoasultaan viimeistellyn oppaan graafiselta suunnittelijalta.

Opinnäytetyömme toimeksiantajalta, Lahden Seta ry:ltä saadussa palautteessa oli tärkeää tietoa siitä, miten olimme oppaan tuottamisessa onnistuneet. Lahden Seta ry:ssä pidettiin erityisesti oppaamme sisällön sanomasta, että seksuaalikasvatus ei ole mikään tuokio vaan ihan arkipäiväinen juttu. Ja että seksuaalikasvatuksesta ei tarvitse tehdä numeroa, mutta se on silti tärkeä osa kasvatusta. Toimeksiantajan yksi toive oppaaseen oli selkeä malli sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta. Oppaaseen laitimamme sukupuolisensitiivisyyden askeleet – malli, oli toimeksiantajan mielestä onnistunut. Oppaan sisällön osalta toimeksiantaja jäi kaipaamaan kommentointia sukupuolen kokemisen tasoista eli leikki, kokeilu ja kokeminen. Samoin yhdistyksen kannalta olisi kaivattu jonkinlaista, esimerkiksi käsiteläatikkaa oppaan alkuun tai loppuun jossa olisi avattu sukupuolisensitiivisyyden suhteen oleelliset termit.

Luettavuutta toimeksiantaja kommentoi siten, että teksti on suhteellisen pientä ja tiukkaan sijoiteltua, joten luettavuus kärsii siitä hiukan. Toisaalta palautteen mukaan kontrasti leipätekstin ja pohdintalaatikon kanssa on toimiva. Toimeksiantaja kommentoi oppaamme lähdeluetteloa sen verran,

että yhtenä lähteenä meidän olisi kannattanut hyödyntää tutkimusta Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? - Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa (Teräs 2010). Kyseistä lähdettä olemme käyttäneet opinnäytetyöraporttimme teoriapohjassa, mutta oppaaseen se ei valikoitunut yhdeksi lähteeksi. Huomasimme opasta tehdessämme, että juuri lähteiden ja materiaalin valikoiminen oppaan sisällöksi oli haastavaa. Ristiriitaa aiheutti se, että toisaalta oppaasta tuli saada mahdollisimman informatiivinen, mutta toisaalta myös riittävän tiivis. Toimeksiantajan palautteen mukaan oppaamme vaikutti kaiken kaikkiaan toimivalta kokonaisuudelta ja olemme tyytyväisiä, ettei työpanoksemme mennyt hukkaan.

8.3 Oppimisen arviointi

Henkilökohtaisena tavoitteenamme oli lisätä ammattitaitoamme ja tietämystä seksuaalikasvatukseen ja sukupuolisensitiivisyyteen liittyen, jota voimme tulevana sosionomeina ammatissamme hyödyntää. Tämä tavoite täyttyi, sillä opimme paljon uutta ja syvensimme varhaiskasvatuksen osaamistamme. Aihevalinta oli hyvä, sillä sitä ei ollut opinnoissamme paljon käsitelty ja koimme uuteen asiaan perehtymisen mielekkäänä ja hedelmällisenä. Uuden aihealueen parissa työskentely oli hyvin innostavaa ja aiheesta luki ja oppi uutta erittäin mielellään. Opimme, että sukupuoli ja seksuaalisuus ovat tärkeä osa ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia eikä niitä tulisi sivuuttaa ihmisiä kohdatessaan. Tulevana sosionomeina voimme hyödyntää tätä tietoa työskennellessämme eri-ikäisten ihmisten kanssa.

Parityöskentely kohti yhteistä päämäärää oli hyvää harjoitusta tulevaa ammattiamme varten, jossa usein tehdään töitä tiiviissä yhteistyössä kollegojen kanssa. Esimerkiksi lastentarhanopettajan työssä vaaditaan ryhmätyötaitoja, jotta työyhteisössä voidaan yhdessä tukea lapsia

mahdollisimman hyvin. Hyödynsimme opinnäytetyötä tehdessä aiempia sosiaali- ja terveystieteiden kontakteja ja pyrimme verkostoitumaan lisää.

Opinnäytetyöraportin kirjoittamisen kautta opimme lisää tiedonhankinnasta. Voisi ajatella, että tieteellisen aineiston hankkiminen olisi helppoa. Aiheestamme ei ollut paljoakaan tuoretta kirjallisuutta. Tietokantoja hyödyntämälle löysimme uusia teoksia, joiden aihe ei suoranaisesti ollut lasten seksuaalikasvatus, mutta aihetta sivuttiin teoksessa. Näiden löytäminen ei olisi ollut mahdollista ilman tietokantoja, joista hakea erilaisin hakusanoin. Hyvä oivallus opinnäytetyöprosessin alussa oli katsoa lasten seksuaalikasvatusta käsittelevien oppaiden ja tutkimusten lähdeluetteloita, josta löytyi hyviä lähteitä omaan työhömmee.

Oppaan tekeminen opetti meille, kuinka haastavaa ja aikaa vievää uuden materiaalin kirjoittaminen alusta asti itse voi olla. Tästä lähin ymmärrämme oppaita lukiessamme, millaisen taustatyön ja suuren määrän erilaisia valintoja se on tekijältä tai tekijöiltä vaatinut. Tämän opinnäytetyöprosessin jälkeen muistamme varmasti jatkossa pyytää mahdollisimman tarkan ohjeistuksen, jos tuotamme tämän tyyppisiä oppaita jatkossa. Se on tärkeää tietoa myös siinä tapauksessa jos toimimme itse jonkin opastekstin toimeksiantajana tulevassa työelämässä. Tarkat ohjeet ja selkeät toiveet hyödyttävät niin oppaan tekijää kuin toimeksiantajaakin, jotta lopputuloksesta tulee molempia osapuolia tyydyttävä. Toisaalta itsenäinen työskentely kehitti päätöksentekokykyämme.

Opinnäytetyötä tehdessä on tarkoitus kasvaa ammatillisesti ja oppia muun muassa ajanhallintaa, työelämälähtöistä teorian ja käytännön yhdistämistä sekä osaamisen raportointia. Aikataulussa pysyminen tuottaa usein haasteita ja siitä syystä opinnäytetyön tekijöiden on sovittava yhteiset pelisäännöt, jotta opinnäytetyöprosessi etenee haluamalla tavalla. Yhteistyön harjoittelu on siten myös osa oppimista. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 159–160).

Opinnäytetyöprosessi oli ajallisesti pitkä ja se opetti meille pitkäjänteistä työskentelyä ja keskeneräisyyden sietämistä. Välillä oli ajanjaksoja jolloin

tuntui, että opinnäytetyö ei etene. Huomasimme kuitenkin, että näinä jaksoina ideat olivat muhineet ja olimme alitajunnassa työstäneet aihetta. Ajattelemme nyt jälkikäteen niin, että työskentelyn välissä on hyvä pitää lyhyitä taukoja, jos tuntuu että työ ei etene millään. Lyhyen aikataulun puitteissa, sallivan tauon jälkeen, työnteko lähtee käyntiin uudella tavalla kun ajatukset ovat saaneet tasaantua ja kehittyä eteenpäin. Opimme, että opinnäytetyötä tehdessä riittävä aika ja realistinen aikataulu ovat onnistumisen kannalta välttämättömiä resursseja.

Jos tekisimme opinnäytetyön uudestaan, varaisimme enemmän aikaa oppaan tekemiseen. Emme osanneet ajatella miten paljon aikaa oppaan työstämiseen voi mennä. Pohdimme sitä, että yksi syy siihen oli se, että saimme toimeksiantajalta melko vapaat kädet tuotoksen tekemiseen. Erilaisiin valintoihin oppaan rakenteesta ja sisällöstä meni siitä johtuen enemmän aikaa ja oppaan valmistuminen kesti kauemmin kuin olimme suunnitelleet.

Aikaa olisi myös ollut syytä olla enemmän oppaan valmistumisen ja opinnäytetyöraportin arvioinnin kirjoittamisen välillä. Ilman kiirettä arviointi ja pohdinta olisivat voineet olla perusteellisempia. Toisaalta taas tiukka aikataulu opinnäytetyöprosessin lopussa testasi paineensietokykyä ja opetti saattamaan työn loppuun kiireestä huolimatta. Tätä taitoa varmasti tarvitsemme tulevaisuudessa työskennellessämme sosiaali- ja terveysalalla, jossa resurssit usein ovat rajalliset.

9 POHDINTA

Tuotimme toimeksiantona Lahden Seta ry:n käyttöön oppaan, jonka nimeksi tuli Lapsen seksuaalisuuden myönteinen kohtaaminen – Opas seksuaalikasvatukseen ja sukupuolisensitiivisyyteen varhaiskasvatuksessa. Toivomme, että Lahden Seta ry voi hyödyntää opasta osana koulutuskokonaisuuttaan seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuolen moninaisuudesta. Pohdimme sitä, että toimeksiantaja voisi hyödyntää opastamme ja opinnäytetyötämme myös markkinoidessaan koulutustaan päiväkodeille.

Mielestämme yksi tärkeimpiä lastentarhaopettajien ammattitaidon osa-alueita on jatkuva oman osaamisen ja työn kehittäminen. Opimme tämän opinnäytetyöprosessin aikana, että varhaiskasvattajille sopivia koulutuksia voi löytää myös kolmannelta sektorilta esimerkiksi yhdistyksiltä ja järjestöiltä. Kuten opinnäytetyön alussa kerroimme, Lahden Seta ry:n koulutusvastaava kertoi, että heidän tarjoamaansa seksuaalisen suuntautumisen ja moninaisuuden täydennyskoulutusta ei Päijät-Hämeen alueella ole varhaiskasvatuksen ammattilaisille tilattu. Pohdimme sitä, että päiväkodin johtajat eivät välttämättä ole olleet tietoisia, että kyseistä koulutusta on Lahden Seta ry:n kautta tarjolla. Näin ollen opinnäytetyömme toimeksiantaja voisi tehdä koulutuspalveluitaan tutuksi varhaiskasvatuspalveluille esimerkiksi opinnäytetyömme avulla.

Erilaisista koulutuksista ei kuitenkaan ole hyötyä, jos opitut asiat eivät siirry käytännön työhön. Pelkkä kouluttautuminen ei siis riitä vaan työyhteisöissä tarvitaan myös keskustelua ja yhteistä pohdintaa hyvässä yhteishengessä. Tästä johtuen pidimme tärkeänä sitä, että oppaastamme löytyy faktojen lisäksi kysymyksiä, joiden avulla oppaan lukijat voivat pohtia teemaan liittyviä asioita yksin tai yhdessä koko työryhmän kanssa. Yhteisten toimintatapojen sopiminen työyhteisössä mahdollistaa sen, että työntekijät tietävät miten toimia ja varhaiskasvatustyö on yhdenmukaista.

Pohdimme opinnäytetyötä tehdessämme myös paljon sitä, että Suomessa usein oletetaan tasa-arvon toteutuvan ja esimerkiksi varhaiskasvatus

pohjautuu suvaitsevaisuuteen ja lapsen oikeuteen ilmaista itseään. Moni varhaiskasvatuksen ammattilainen on sitoutunut tähän arvo-maailmaan työskennellessään päiväkodissa. Kuitenkin tutkimukset osoittavat, että käytännön työssä se ei aina toteudu. Tasa-arvon toteutumisen edistämiseksi tarvittaisiin yksityiskohtaisempia avauksia ja ohjeistuksia siitä, mitä se todella käytännön tasolla tarkoittaa. Opinnäytetyötä tehdessämme törmäsimme siihen tosi asiaan, että varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat jo yli 10 vuotta vanhat. Uudistuksen on määrä valmistua vuonna 2017 (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2015). Toivomme että uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa olisi määritelty nykyistä tarkemmin mitä lasten tasa-arvoinen kasvatus pitää sisällään. Varhaiskasvatustyöhön liittyvissä suunnitelmissa usein kirjattu pyrkimys lasten tasa-arvoiseen kohteluun on laaja suuntaa antava käsite, joka ei vielä takaa sitä, että kasvatustyö on käytännössä sukupuolisensitiivistä ja lapsen yksilöllisyyden huomioon ottavaa (Ylitapio-Mäntylä 2011, 276).

Lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistämistä, johon varhaiskasvatuksella yhteiskunnassamme pyritään, on lasten eriarvoisen kohtelun vähentäminen. Kun lapsi saa olla oma itsensä ja valita tapansa ilmaista itseään ilman pelkoa kiusaamisesta, kehittyy lapsesta itsetunnoltaan vahva yksilö. Tätä sanomaa pyrimme opinnäytetyöllämme tuomaan esille. Lapsilla on oikeus tuntea olevansa hyväksytyjä juuri sellaisena kuin ovat ja sukupuolisensitiivinen kasvatus on yksi tapa edistää sitä.

Opimme, että seksuaalisuus kuuluu myös lapsille ja he tarvitsevat oikea-aikaista tietoa ja hyväksyntää. Ei voida ajatella, että seksuaalisuus ei ole osa pienen lapsen elämää, sillä ihmisen seksuaalisuus alkaa kehittyä jo sikiöaikana ennen syntymää. Lapset kysyvät ja ihmettelevät asioita spontaanisti ja haluavat vastauksia kysymyksiinsä. Tämä seikan huomioon ottaen lapsen seksuaalikasvatusta ei tule jättää vain vanhempien ja neuvolan vastuulle. Jos lapsi ei saa vastausta kysymykseensä silloin kun se häntä ihmetyttää, ei hän välttämättä kysy asiaa uudelleen. On siis tärkeää, että lasten kanssa työskentelevät varhaiskasvatuksen

ammattilaiset tiedostavat toimivansa seksuaalikasvattajina ja heillä on vastuu vastata lapsen kysymyksiin asianmukaisella tavalla. Osa lapsista viettää kuitenkin suuren osan lapsuudestaan päiväkodissa, jolloin päiväkodin henkilökunnalla tulisi olla valmius lapsen seksuaalikasvatukseen. Tämän pohjalta olisi mielestämme johdonmukaista, että koulutuksemme varhaiskasvatuksen opintoihin tulisi jatkossa sisältyä myös lasten seksuaalikasvatus.

Suomessa ilmapiiri on kahtiajakautunut suvaitsevaisuuden suhteen. Tasa-arvoinen avioliittolaki jakoi niin kansanedustajat kuin kansankin kahtia, osa puolesta ja osa vastaan. Stereotyyppisistä normeista poikkeava seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuolen ilmentäminen eivät saisi johtaa yksilön syrjintään. Aikuiset, jotka ovat tunteneet itsensä transsukupuoliksi jo lapsena, ovat kertoneet tunteneensa olonsa hämmentyneeksi kun heitä on lapsena yritetty ohjata stereotypiseen malliin yleisesti hyväksytystä sukupuolesta. Erilaisuuden sietokykyä tarvitaan varhaiskasvatukseen lisää ja lapsi tulee kohdata ihmisenä, ei sukupuolena. (Pölkki 2016.)

Tulevina sosionomeina tarkastelemme lasten seksuaalisuuden ja sukupuolen kohtaamista sekä erilaisuuden sallivan ilmapiirin merkitystä varhaiskasvatuksessa sosiaalipedagogisesta näkökulmasta. Tällä tarkoitamme sitä, että näemme sen olevan ennaltaehkäisevää työtä yksilöiden elämänpolulla. Avointa keskustelua seksuaalisuudesta ja sen moninaisuudesta tarvitaan tulevaisuudessa lisää. Yhteiskuntamme muuttuu suvaitsevaisemmaksi kun aiemmin tabuina koetut asiat, kuten seksuaalisuudesta puhuminen, nousevat pintaan jo vähän normaalimpina asioina. Keskustelua tarvitaan myös herättelemään sitä toista puolta, joka on asettunut ikään kuin vastapuolelle puolustamaan hetero-normeja. Olisi mukava elää maailmassa, jossa kaikki ihmiset saisivat olla lapsesta asti sitä mitä he oikeasti ovat ja tuntea olevansa hyväksytyjä.

Saimme oppaan tekemiseen melko vapaat kädet ja jälkikäteen pohdimme, että tarkempi ohjeistus olisi hyödyttänyt niin meitä kuin toimeksiantajaakin. Selkeiden ohjeraamien puitteissa opas olisi valmistunut nopeammin ja

työskentely olisi ollut varmempaa, kun olisimme tiedneet tarkemmin mitä olemme tekemässä. Näin ollen toimeksiantaja olisi saanut täysin tarvettaan vastaavan tuotoksen. Olemme kuitenkin tyytyväisiä tuotokseemme ja oppimisprosessiin, joka on ollut erittäin antoisa.

Opinnäytetyöprosessimme päättyi oppaan valmistumiseen ja sen luovuttamiseen toimeksiantajalle. Jatkotutkimusaiheena ehdotamme kyselyä varhaiskasvatuksen ammattilaisille siitä, miten opas palvelee heidän tarpeitaan ja oppivatko he jotain uutta. Rajasimme opinnäytetyöstämme pois seksuaalikasvatuksen monikulttuurisen näkökulman, jotta aiheemme ja sitä kautta työmäärä ei paisuisi liian laajaksi. Varhaiskasvatus yhteiskunnassamme on entistä monikulttuurisempaa ja jatkotutkimusaiheena voisi olla opinnäytetyö, jossa käsitellään lasten eri kulttuuritaustojen huomioon ottamista seksuaalikasvatuksessa.

LÄHTEET

Aarnipuu, T. 2008. Trans. Sukupuolen muunnelmia. Helsinki: Like.

Ahtila, M. 2015. Koulutusvastaava. Lahden Seta ry. Haastattelu 13.10.2015.

Alasaari, N. 2013. Lasten leikkiä – Sukupuolitietoinen näkökulma päiväkodin arkeen. Turku: Turun yliopisto, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos [viitattu 2.11.2015]. Pro gradu -tutkielma. Saatavissa: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/94663/Alasaari2013.pdf?sequence=2>.

Apter, D. 2015 Seksuaalikasvatuksen vaikuttavuus. Teoksessa: Korteniemi-Poikela, E., Cacciatore, R. (toim.) Seksuaalisuuden portaat. Oppaat ja käsikirjat 2015: 1. Helsinki: Opetushallitus, 179–186.

Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2010. Puhutaan seksuaalisuudesta: Ammatillisia kohtaamisia sosiaali- ja hoitotyössä. Helsinki: Kirjapaja.

Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2012. Mitä ihmettä? Opas ammattilaisille. Seksuaalikasvatusta 3-9 – vuotiaille [viitattu 25.1.2016]. Nektaria ry. Saatavissa: <http://www.nektaria.fi/site/wp-content/uploads/downloads/2012/09/Mit%C3%A4-ihmett%C3%A4.pdf>.

Cacciatore, R. 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin – opas vanhemmille. Eväitä tyttönä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään. Helsinki: WSOY.

Cacciatore, R. 2006. Lasten ja nuorten seksuaalisuus. Teoksessa: Apter, D. Väisälä, L. Kaimola, K. (toim.) Seksuaalisuus. Helsinki: Duodecim, 205 – 225.

Cacciatore, R. 2010. Miksi seksuaalisuuden portaat? [viitattu 30.12.2015]. Saatavissa: <http://www.raisacacciatore.fi/91>.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Huuska, M. 2011. Sukupuolen monimuotoisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa: Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J., Hentilä, J. (toim.) Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 222 – 259.

Kallio, M. 2015. Pienen lapsen seksuaalisuus – miten tukea ja turvata varhaiskasvatuksessa? Luento Päijät-Hämeen varhaiskasvattaja 2015, varhaiskasvatuksen ja päivähoidon koulutus- ja näyttelytapahtumassa Lahdessa 19.5.2015.

Kekki, L. 2006. Pervolapsen häpeä ja toivo. Teoksessa: Kinnunen, T. Puuronen, A. (toim.) Seksuaalinen ruumis, kulttuuritieteelliset lähestymistavat. Helsinki: Gaudeamus, 127 – 142.

Klemetti, R. & Raussi-Lehto, E. 2014. Edistä, ehkäise ja vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014 – 2020 [viitattu 27.11.2015]. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, opas 33. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-174-7>.

Koponen, A-K. 2014. Lapsuuden sukupuolen moninaisuus päiväkodin kasvattajien näkökulmasta. Helsinki: Helsingin yliopisto, opettajankoulutuslaitos [viitattu 26.1.2016]. Pro gradu-tutkielma. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/136518/PROGRADU%20AnnaKatariina%20Koponen.pdf?sequence=1>.

Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. Seksuaalisuuden portaat. Oppaat ja käsikirjat 2015: 1. Helsinki: Opetushallitus.

Kosztovics, A. 2014. Förhållningsätt till barns sexualitet. En intervjustudie bland förskolepersonal i Malmö stad [viitattu 27.1.2016]. Saatavissa: <http://malmo.se/download/18.5bb0a05f145db1bc43d587a/1401104364613/Forhallningssatt+till+barns+sexualitet.pdf>.

Lackman-Ala-Poikela, S. 2014. Sukupuolittuneet käytännöt, lelut ja leikit varhaiskasvatuksessa. Rovaniemi: Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta [viitattu 1.2.2016]. Pro gradu-tutkielma. Saatavissa:

<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/59663/Lackman-Ala-Poikela.Sanna.pdf?sequence=2>.

Lahden Seta. 2015. Lahden SETA ry [viitattu 15.10.2015]. Saatavissa: <http://www.lahdenseta.fi/>.

Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto & BZgA. 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille [viitattu 5.1.2016]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1>.

Martin, K. 2014. Making sense of children's sexual behavior in child care: An analysis of adult responses in special investigation reports [viitattu 10.12.2015]. *Child Abuse & Neglect*, Volume 38, Issue 10, 1636–1646. Saatavissa: <http://www.sciencedirect.com/aineistot.lamk.fi/science/article/pii/S0145213414002270>.

Naisasialiiton Unioni ry. 2015. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus [viitattu 2.11.2015]. Saatavissa: <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi>.

Pölkki, T. 2016. Kiertävä erityislastentarhanopettaja, Seksologi. Lahden kaupunki. Haastattelu 22.3.2016.

Rentola, M. 2006. Hyvä opas. Teoksessa: Jussila, R. Ojanen, E. Tuominen, T. (toim.) *Tieto kirjaksi*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 92 – 107.

Saloheimo, A. 2015. Äijätyttöjä ja prinsessapoikia. [viitattu 16.10.2015]. Saatavissa: http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/usein-kysytyt-kysymykset/sukupuolenmoninaisuus/aijatytoja-ja-prinsessapoikia/.

Seta ry. 2016. Järjestö [viitattu 28.1.2016]. Saatavissa:
<http://seta.fi/jarjesto/>.

Sipilä, P. 1998. Sukupuolitettu ihminen – kokonainen etiikka. Helsinki:
Gaudeamus.

STAKES. 2005. Varhaiskasvatussuunnitelma [viitattu 1.11.2015].

Saatavissa:

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>.

Säkkinen, S. & Kuoppala, T. 2015. Lasten päivähoido 2014, tilastoraportti [viitattu 10.1.2016]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa:
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129632/Tr28_15.pdf?sequence=2.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2014. Seksuaalisuus. Helsinki. [viitattu 27.12.2015] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/seksuaali-ja-lisaantymisterveys/seksuaalinen-hyvinvointi/seksuaalisuus>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Vasu-asiakirja [viitattu 27.1.2016]. Saatavissa: https://www.thl.fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/lait_oppaat/varhaiskasvatus_ja_paivahoito/vasu-asiakirja.

Teräs, T. 2010. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? –Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa. Helsinki: Helsingin yliopisto, kasvatustiede, opettajankoulutus laitos [viitattu 8.12.2015]. Pro gradu –tutkielma. Saatavissa:
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24258/tasaarvo.pdf?sequence=>.

Tikkanen, H. 2013. Lastentarhanopettaja lapsen seksuaalisen kasvun tukijana. Helsinki: Metropolia ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysala [viitattu 5.11.2015]. AMK-opinnäytetyö. Saatavissa:
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/66023/Opinnaytetyo2013_pdf_muodossa.pdf?sequence=1.

Turja, L. 2011. Teknologiakasvatus varhaisvuosina. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 195-207.

Vilkka, H. 2006. Keho: Omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisen perusta transsukupuolisilla. Helsinki: Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiologian laitos [viitattu 27.12.2015].

Akateeminen väitöskirja. Saatavissa:

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/vilkka/kehoomaa.pdf>.

Vilkka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäyteyö. Helsinki: Tammi.

Väestöliitto. 2013. Pusuhippaa, lääkärileikkejä ja haikaravauvoja- tutkimus [Viitattu 03.11.2015]. Saatavissa:

http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/mihin-sivustomme-perustuu/pusuhippaa-laakarileikkejä-ja-ha/.

Väestöliitto. 2015a. Miksi seksuaalikasvattaa alle kouluikäistä lasta?

[Viitattu 17.10.2015]. Saatavissa:

http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/miksi-seksuaalikasvattaa-alle-ko/.

Väestöliitto. 2015b. Ikätasoinen seksuaalikasvatus [Viitattu 17.10.2015].

Saatavissa:

http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/ikatasoinen-seksuaalikasvatus/.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2011. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 274–284.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Villit ja Kiltit: tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus.

VIRVA LAVIKKA • SUVI LEHTINEN

OPAS SEKSUAALIKASVATUKSEEN JA SUKUPUOLISENSITIIVISYYTEEN
VARHAISKASVATUKSESSA

ESI PUHE

Olemme Lahden ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoita ja suuntautumisvaihtoehtomme opinnoissamme on sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö. Olemme tuottaneet tämän oppaan Lahden Seta Ry:lle osana opinnäytetyötämme.

Tämän oppaan tarkoituksena on tuoda esiin lasten oikeutta seksuaalikasvatukseen ja oikeutta saada ilmaista itseään. Näkökulma tässä oppaassa on seksuaalisuuden oleellinen merkitys osana lapsen hyvinvointia. Positiivinen asennoituminen seksuaalisuuteen auttaa lapsia oman minäkuvan ja elämän arvojen rakentamiseen.

Jokaisen kappaleen loppuun olemme halunneet tuoda kysymyksiä pohdittavaksi, joko itsenäisesti mietittäväksi tai keskustelun virittämiseksi työyhteisössä.

Lahden Seta ry:ltä voi tilata täydennyskoulutusta seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuolen moninaisuudesta myös varhaiskasvatuksen ammattilaisille.

”Kokonaisvaltainen lähestymistapa, jossa seksuaalisuus nähdään ihmisen voimavarana, auttaa lapsia ja nuoria kehittämään keskeisiä taitoja, joiden turvin he voivat päättää itse seksuaalisuudestaan ja suhteistaan eri kehitysvaiheissaan. Se auttaa heitä voimaantumaa niin, että he voivat toteuttaa seksuaalisuuttaan ja elää kumppanuussuhteissaan tyydyttävällä ja vastuullisella tavalla. Nämä taidot ovat myös hyvin tärkeitä, jotta he osaavat suojautua mahdollisilta riskeiltä.”

**Maailman terveysjärjestön (WHO)
Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010, 3.**

LAHDESSA 28.2.2016
Virva Lavikka, Suvi Lehtinen

KUVAT & GRAAFINEN ILME
Noora Nurmi

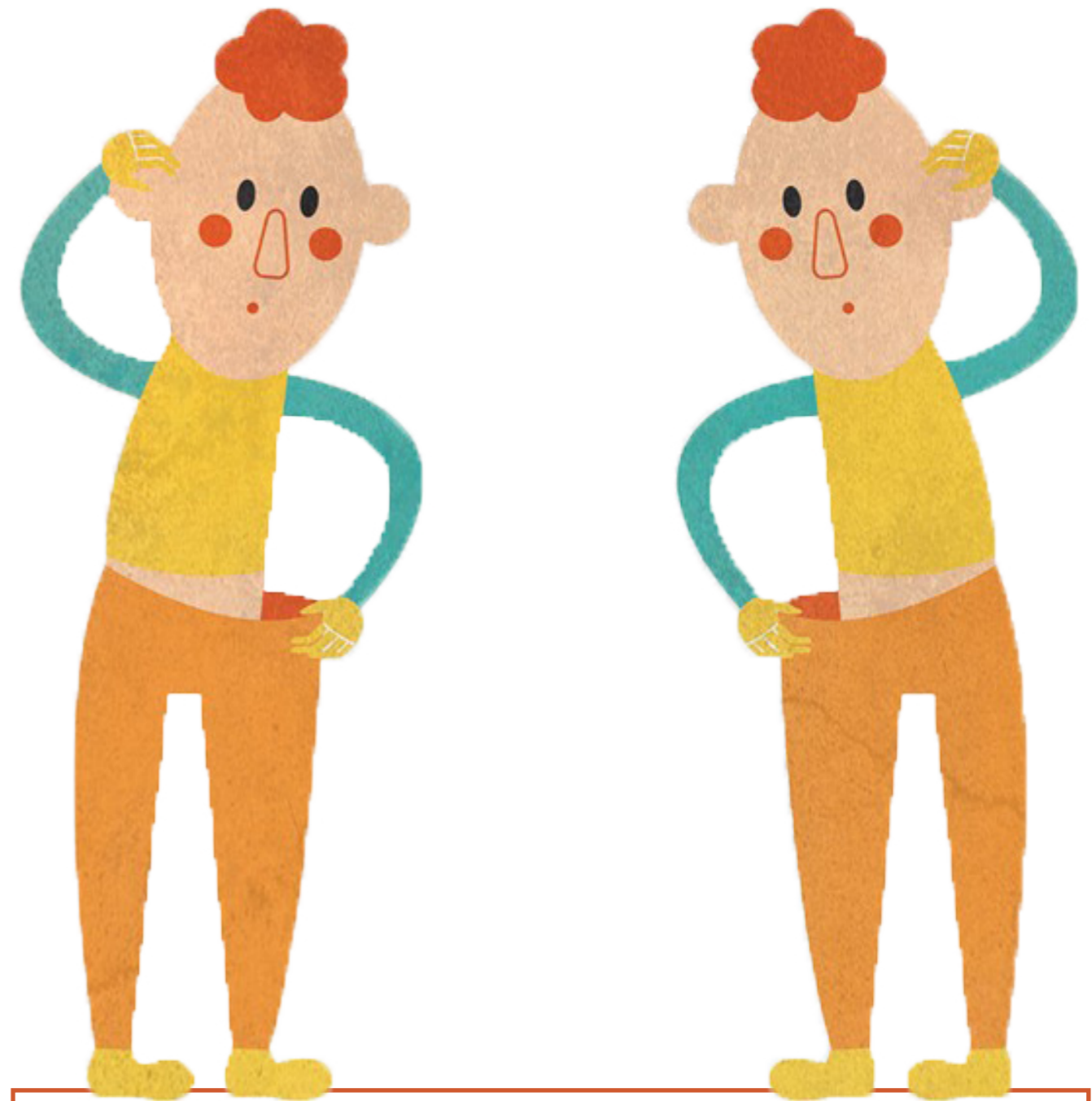
LAPSEN SEKSUAALINEN KEHITYS

Lapsen seksuaalinen kasvaminen ja kehittyminen on osa matkasta kohti aikuisuutta. Se alkaa näkyä vaiheittain aivan varhaislapsuudesta lähtien. Seksuaalisuuden portaattimallin mukaan kehitys kulkee asteittain eteenpäin portaalta toiselle ja välillä saatetaan ottaa askeleita myös takaisinpäin. Jokaiselle portaalle on oma kehitystehtävä, jotka liittyvät keholliseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen. Lapsen normaaliin seksuaaliseen kehitykseen kuuluu uteliaisuus omia sukupuolielimiä, seksuaalisuuttaan ja esimerkiksi lääkärileikkejä kohtaan, joihin sukupuoliisuus ja sukupuolielimet liittyvät vahvasti. Lasten seksuaalisuus on muun muassa turvallisuutta, luottamusta, läheisyyttä, hoivaa, rakkautta, kiintymystä ja itsensä määräämisoikeuden alkeita. Lapsen seksuaalista tutkimusretkeä ymmärtääkseen on tarkasteltava maailmaa lapsen näkökulmasta. On hyvä muistaa, että lapsen seksuaalisuudessa ei ole kyse seksistä, eikä sitä voi verrata aikuisen seksuaaliseen käytökseen.

Itsensä koskettelu ja sen avulla mielihyvän hakeminen on yleistä lapsien keskuudessa ja on tilanteita, jolloin tämän tyylistä toimintaa esiintyy eniten. Esimerkiksi nukkumaan mentäessä itsensä koskettelu tuo lapselle mielihyvää ja auttaa rauhoittumaan lepoon. Yhteiskunnan ja perheen säätelämät normit ja yleinen vallitseva kulttuuri muokkaa paljon lapsen käytöstä, myös seksuaalisuuden osalta. Suomessa suhtaudutaan yleisen käsityksen mukaan sallivammin alastomuuteen, niin aikuisten kuin lastenkin.

Kasvattajan tulee huomioida ja sanoittaa lapsen seksuaalista kehitystä positiiviseen sävyyn ja tarjota lapselle vastauksia mieltä askarruttavien kysymyksiin. Lapsen havainnointi on myös tärkeässä roolissa, sillä lapsen seksuaalinen käytös saattaa tulla voimakkaampana esiin esimerkiksi vanhempien eron myötä tai läheisen kuoltua. Perheväkivalta tilanteet voivat myös laukaista voimakkaamman tarpeen esitellä seksuaalisuuttaan. Lapsi reagoi edellä mainittuihin tilanteisiin ahdistuneisuudella ja tämän myötä kaipaa enemmän mielihyvää ja läheisyyden tunteita. On myös hyvä muistaa, että toiset lapset ilmentävät seksuaalisuuttaan voimakkaammin kuin toiset. Aina ei ole kysymys seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jos lapsi tuo itseään esiin enemmän kuin normaalisti.

Lapsen seksuaalikasvatuksella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että puhutaan anatomiasta, nimetään kehon osia ja kerrotaan miten vauva päätyy äidin vatsaan. Seksuaalisuudesta puhuminen on tiedon antamista, mutta samalla asenteet ja elämäntaidot siirtyvät. Lapset ovat kiinnostuneita tutkimaan omaa ja toisten kehoa. Lapsille tuleekin antaa asiallista tietoa ja nimiä eri paikoille. Sukupuolielimistä puhuttaessa kannattaa säilyttää sama puhetyyli, jolla kertoo muistakin kehonosista. Näin lapselle välittyy tieto siitä, että kaikki kehonosat ovat yhtä tärkeitä ja hyviä. Aikuisen puhuessa myönteisesti ja hyväksyvästi kehosta, sen eri toiminnoista ja itsestään huolehtimisesta, pystyy lapsi kokemaan itsensä myönteisesti. Asioista keskustelemalla lapsi saa myös myönteisen asenteen seksuaalisuuteen ja muiden ihmisten kehoihin.

POHDINTAA

Mitkä ovat maailmankatsomukseni ja arvoni, joita haluan välittää toimiessani mallina lapsille?

Miten voin tukea lapsen seksuaalista kehitystä?

Kuinka puuttua lasten lääkärileikkeihin ja itsensä kosketteluun ilman häpäisyä?

Miten lapset ilmentävät seksuaalisuuttaan päiväkodissa?

AIKUISEN ROOLI SEKSUAALI- KASVATTAJANA

Aikuisen rooli lapsen seksuaalikasvattajana on hyvin tärkeä. Jokainen lasten parissa aikaa viettävä aikuinen välittää tietoisesti ja tiedostamatta mallia seksuaalisuuteen ja ihmissuhteisiin omalla suhtautumisellaan. Lapsille ei anneta suoranaisia opetustuokioita, joissa seksuaalisuutta käsitellään, vaan tilanteet tulevat esiin yllättäen arjen keskellä. Lapsen kysyessä aikuiselta kysymyksen liittyen omaan kehoonsa, on lapsella oikeus saada asianmukainen vastaus mieltänsä askarruttavaan seikkaan. Aikuisen tulee huomioida vastauksessaan lapsen ikä, jotta kysymyksen vastaus vastaisi lapsen ikätasosta kehitystä. Kasvattajan tulee kertoa vastuullisesti seksuaaliterveyteen ja kehoon liittyvistä asioista. Tällaisissa puheissa on muistettava positiivinen sävy. Myönteiset ajatukset auttavat lasta huomaamaan sen, että seksuaalisuus on arvokas osa elämää ja sellainen asia josta saa puhua.

Lasten seksuaalikasvatuksessa on tavoitteena muun muassa se, että lapsi oppii pitämään kaikkia kehonosiaan tärkeinä. Seksuaalikasvatuksen päämääränä voidaan myös pitää sitä, että lapsi kokee seksuaalisuuden asiana josta on lupa puhua aikuisten kanssa. Toteutuessaan se voi toimia ennaltaehkäisevästi lapsen tulevaisuudessa, sillä lapsen varttuessa murrosikäiseksi hän tiedostaa voivansa kysyä aikuisilta seksuaalisuuteen liittyvistä

ihmetyksen aiheista. Rajojen ja itsemääräämisoikeuden opettaminen kuuluvat oleellisena osana seksuaalikasvatukseen. Lapsille tulee opettaa mitkä ovat asioita, joita ei tule tehdä toisten nähden. Tärkeää on myös kertoa lapselle hänen oikeutensa kieltäytyä, jos jokin ei tunnu hyvältä. Liiallinen pelottelu esimerkiksi pedofiileillä voi ahdistaa päiväkotikäistä lasta, sillä hän ei vielä ymmärrä mistä on kyse.

Tutkimusten mukaan varhaiskasvattajilla on erilaisia tapoja suhtautua lapsen seksuaalisuuteen, jota he kohtaavat työskennellessään lasten parissa. Toinen kasvattaja saattaa keskustella lasten kanssa aiheesta kun taas toinen kasvattaja ei tiedä miten hänen tulisi suhtautua ja vaihtaa puheenaihetta. Työyhteisössä olisi tärkeää sopia yhteiset käytännöt kuinka tuetaan lasten seksuaalista kehittymistä ja toteutetaan seksuaalikasvatusta päiväkodin arkisissa tilanteissa.

POHDINTAA

Mieti omaa seksuaalisuuttasi ja suhtautumista siihen?

Millaista seksuaalikasvatusta sinä olet saanut lapsena?

Onko seksuaalisuuteen liittynyt häpeää?

SUKUPUOLEN JA SEKSUAALISUUDEN MONIPUOLISUUS

Lapsen sukupuoli- ja seksuaali-identiteetti alkavat kehittyä jo varhain lapsuudessa. Tyttöiksi ja naisiksi, miehiksi ja pojiksi lapsi oppii luokittelemaan muut kanssaeläjät noin 1,5 – 3 vuoden ikäisenä. Samaan aikaan lapsen oma sukupuoli-identiteetti on kehittynyt siihen pisteeseen, että lapsi voi kokea olevansa tyttö tai poika ja sitä ilmentetään vaikkapa pukeutumisen keinoilla. Lapsen kokemus sukupuoli voi olla myös paljon monimuotoisempi, mitä yleisesti ajatellaan. Lapsi voi siis samaistua kahteen sukupuoleen yhtä aikaa tai toiseen sukupuoleen mitä ei itse biologisesti edusta. Kolmas vaihtoehto voi olla sellainen, että lapsi ei koe olevansa minkään biologisen sukupuolen edustaja.

Tytöt jotka ilmentävät itseään pojiksi, ei herätä niin paljon tunteita, kuin pojat joilla on paljon tyttömäisiä piirteitä. Poikatytöille on olemassa paljon rooleja joihin samaistua esimerkiksi kirjallisuudessa, toisin on tyttöpojille. Tyttöjen poikamaisuuteen suhtaudutaan länsimaisessa kulttuurissamme paljon hyväksytyemmin kuin poikien tyttömäisyyteen. Tätä ajatusta tukee jo tyttöjen ja poikien yhdenmukainen pukeutuminen housuihin. Tämän seikan vuoksi olisi suotavaa, että ne henkilöt, jotka ovat vastuussa lapsien kasvattamisesta suhtautuisivat kaikkiin lapsiin tasavertaisesti. Tyttömäisten poikien itsensä ilmaisu voi olla keino kertoa omasta sukupuolisesta suuntautumisestaan.

On paljon lapsia, joille ei koskaan tule lapsuutensa aikana sellaisia kokemuksia, jotka voisi mieltää heteroseksuaaliseen identiteettiin. Lapset ymmärtävät hyvin erilaisia tunteitansa, mutta eivät osaa yhdistää tunteita homoseksuaaliseksi. Aikui-

set homoseksuaalit ovat kertoneet, että ovat aavistaneet ja tienneet erilaisuutensa jo hyvin varhaisessa vaiheessa ennen murrosikää ja samalla ovat olleet erilaisia kuin valtaosa saman päiväkotiryhmän lapsista. Tunteita ja ajatuksia ei ole osattu vielä nimetä, tai niitä ei ole uskallettu myöntää. Siihen on ollut syynä ympäristön asenne ja seksuaalisen tiedon kapeakatseisuus, mikä on estänyt oman identiteetin tunnistamista ja rakentumista. Varhaiskasvattajien olisikin hyvä kannustaa kaikkia lapsia itsensä toteuttamisessa. On myös muistettava ääripäät, tyttömäiset tytöt ja poikamaiset pojat jotka korostavat omaa sukupuoltaan enemmän. Olisi toivottavaa, että kasvattajien kesken asioista puhuttaisiin mahdollisimman avoimesti ja moninaisesti.

POHDINTAA

Mieti minkälaisia sukupuolirooleja teidän työyhteisöstä löytyy?

Miten voisit kannustaa lasta, joka ilmaisee sukupuoltaan valtavirrasta poiketen?

Kuinka lasten leikkiä voisi monipuolistaa unohtaen perinteiset tyttö-poika- leikkien jaot?

SUKUPUOLI- SENSITIIVISYDELLÄ KOHTI TASA- ARVOISEMPAA VARHAISKASVATUSTA

Sukupuolisensitiivinen kasvattaja antaa lapselle vapauden toteuttaa itseään ilman sukupuoleen liittyviä yleistyksiä tai rajoitteita. Kyse ei kuitenkaan ole sukupuolineutraalista kasvatuksesta, jossa sukupuolella ei katsota olevan merkitystä. Lapsista ei ole tarkoitus tehdä sukupuoleettomia vaan sukupuoli otetaan huomioon ja pyritään tunnistamaan sukupuoleen liittyviä yleistyksiä sekä poistamaan niitä. Sukupuolittuneet käytännöt työssä eivät edistä lasten tasa-arvoa. Sukupuolittuneita käytäntöjä ovat esimerkiksi. lelujen ja leikkien jakaminen tyttöjen ja poikien leikkeihin, erilaiset odotukset sukupuoleen liittyen kuten ”tytöt ovat rauhallisempia kuin pojat”.

Sukupuolisensitiivinen kasvatus antaa lapsille mahdollisuuden tulla nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään. Vasta kun sukupuoleen liittyvät stereoty-

piat aidosti tiedostetaan ja tunnustetaan, voidaan niiden vähentämiseen keskittyä käytännön työssä. Kasvattajan on tiedostettava omat asenteensa, sillä ne välittyvät lapsille.

Parhaimmillaan sukupuolisensitiivisen kasvatuksella voi olla kauaskantoisia positiivisia vaikutuksia lapsen elämään. Sen avulla voidaan edistää lapsen itseilmaisua, vähentää kiusaamista sekä auttaa tulevaisuudessa valitsemaan ammattinsa ilman sukupuolirooleihin liittyviä rajoitteita. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja näyttää lapsille mallia siitä, kuinka kohdata toisia ihmisiä yhdenvertaisesti ja antaa lapsen tehdä valintoja oman mielenkiintonsa mukaan.

SUKUPUOLI- SENSITIIVISYYDEN ASKELEET

1. ASKEL

Pohdi millaisia ominaisuuksia liität ajatuksis-
sasi tyttöihin tai poikiin?

2. ASKEL

Havannoi sukupuolittuneita käytäntöjä omas-
sa työskentelyssä ja ympäristössä.

3. ASKEL

Kiinnitä huomiota päiväkodin arjen vuorovai-
kutustilanteisiin. Puhuessasi lapselle, pohdi
sanoisitko asian samalla tavalla lapsen suku-
puolesta riippumatta.

4. ASKEL

Kohtaa lapsi yksilönä, anna lapsen valita
mistä hän pitää, ilman sukupuoleen liittyviä
rajoituksia.

ERILAISET PERHEET

Pienten lasten seksuaalikasvatukseen kuuluu olennaisesti puhuminen monenlaisista perheistä ja monenlaisista ihmissuhteista. Moninaisuuden hyväksyminen ja hyvät asenteet erilaisten ihmisten kohtaamiseen opitaan jo varhaislapsuudessa. Perinteiset käsityksen mukaan perheeseen kuuluu äiti ja isä, jotka ovat avo- tai avioliitossa ja heidän yhteiset lapset. Nykypäivänä perheen käsitys on moninaistunut ja perheen määritelmä ei ole niin yksiselitteinen.

Sateenkaariperheet ovat lapsiperheitä, joissa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Erilaisten sateenkaariperheiden kirjo on laaja ja perheet ovat keskenään hyvinkin erilaisia. Sateenkaariperheen yleisimmän muodostaa naisparin ydinperhe, joilla molemmilla aikuisilla on lapsen tai lapsien juridinen huoltajuus. Perhe voi olla myös ystäväperhe, silloin perheen on muodostanut kaksi tai useampi keskenään ystävyyssuhteessa olevaa ihmistä, esimerkkinä heteronainen ja homomies tai homopariskunta. He voivat asua yhdessä tai erikseen. Heteronainen voi olla tällöin lapsen juridinen huoltaja, mutta olla samalla homomiesten lapsi, toisen miehistä ollessa lapsen biologinen isä.

Lapsen vanhempi on voinut jäädä nuorena leskeksi, jolloin lapsi elää vain toisen vanhempansa kanssa. Kaksi eronnutta vanhempaa voi perustaa uuden kumppanin kanssa uusperheen tai jatkaa elämistä yksin yhden vanhemman perheenä johon kuuluu lähivanhempi ja etävanhempi.

Erilaisia perheitä on siis monia erilaisia variaatioita. Voisi ajatella, että jokainen perheyksikkö määrittää itse oman perheensä ja siihen kuuluvat henkilöt. Perheiden erilaisuutta tulee huomioida päiväkodeissa kohtelemalla kaikkia tasa-arvoisesti ja hyväksyvällä otteella. Jokaiselle lapselle oma

perhe on tärkeä ja rakas, olipa sen kokoonpano minkäläinen tahansa.

Erilaisten perheiden käsittely päiväkodissa voisi olla tarpeellista. Hyviä hetkiä asian käsittelyyn voisi olla esimerkiksi ajat äitien- ja isänpäivän tienoolla, jolloin vanhempaa halutaan muistaa ja onnitella. Lapsi voi kokea kahden naisen muodostamassa perheessä, että toinen äideistä onkin isä ja haluaa tehdä hänelle isänpäiväkortin. Tilanteeseen tulisi suhtautua kannustaen lasta, eikä sivuuttaa tilannetta ehdottamalla, että isänpäiväkortin voi tehdä myös isoisälle. Lapset voivat itse kertoa perheistään taulujen avulla. Perheen kuva muodostetaan paperille piirtäen tai jollakin muulla tekniikalla ja perhe- taulun avulla voisi tuoda esille keitä perheeseen kuuluu. Lapset ovat yleensä kiinnostuneita muiden perheistä ja perheiden moninaisuus ei ole heille ongelma. On myös syytä muistaa perheistä keskustellessa kysyä avoimilla kysymyksillä, suoran määrittämisen sijaan. Esimerkkinä, Kuinka monella on äiti? vs. Kerro keitä perheeseesi kuuluu?

Monimuotoisen perheen kohtaaminen

Miten toimia kohdatessaan sateenkaariperhe? Voi olla ensimmäinen ajatus mikä juolahtaa mieleen tilanteessa, jossa päiväkotiin on tulossa sateenkaariperheen lapsia. Ammattilaisen tulisi ensimmäisenä rohkeasti myöntää suoraan, jos ei tiedä tai ole ennen kohdannut esimerkiksi kahden naisen muodostamaa perhettä. Tietämättömyyden tilasta on hyvä lähteä eteenpäin uutta oppimaan. Varhaiskasvattajan tulisi tiedostaa myös omat ennakkoluulonsa. Monet perheistä arvostavat suoraan kysymistä, turha kiertely ja kainostelu saavat mahdollisesti aikaan epävarmuuden tunteita. Jos sanoo tai kysyy hassusti, voi pyytää an-

teeksi. Perheen kohtaamisessakin on syytä kiinnittää huomio avoimiin kysymyksiin. Isien ja äitien sijaan voi puhua vanhemmista. Yksin liikkavalta ihmiseltä voi kysyä ”kuuluuko perheeseesi muita aikuisia” sen sijaan, että lähtee utelemaan perheen isästä tai äidistä. Kaiken tämän lisäksi on syytä antaa tilaa olla sellainen, kun vanhempi on ja muistaa, että sateenkaariperheiden jäsenet tarvitsevat yhtä lailla tukea perhe-elämään ja lasten kasvatukseen kuin muutkin perheet.

POHDINTAA

Millaisia termejä käytät keskustellessasi lasten kanssa heidän perheistään?

Miten määrittelet perheen?

Millainen on oikeanlainen perhe?

LÄHTEET

- Alasaari, N. 2013. Lasten leikkiä – Sukupuolitietoinen näkökulma päiväkodin arkeen. Turku: Turun yliopisto, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos [viitattu 2.11.2015]. Pro gradu – tutkielma.
Saatavissa: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/94663/Alasaari2013.pdf?sequence=2>.
- Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto & BZgA. 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille [viitattu 5.1.2016]. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1>.
- Naisasialiiton Unioni ry. 2015. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus [viitattu 2.11.2015].
Saatavissa: <http://www.tasa-arvoisenvarhaiskasvatus.fi>
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2011. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 274 – 284.
- Helsingin ja uudenmaan sairaanhoitopiiri, lapsen seksuaalinen kehitys [viitattu 15.02.2016].
Saatavissa: http://www.hus.fi/sairaanhoito/lasten-sairaanhoito/lastenpsykiatria/lasten_seks_hyv_kaytto/Tietoa/seksuaalinen_kehitys/Sivut/default.aspx
- Kallio, M. 2015. Pienen lapsen seksuaalisuus – miten tukea ja turvata varhaiskasvatuksessa? Luento Päijät-Hämeen varhaiskasvattaja 2015, varhaiskasvatuksen ja päivähoidon koulutus- ja näyttelytapahtumassa Lahdessa 19.5.2015.
- Cacciatore, R. 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin – opas vanhemmille. Eväitä tyttönä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään. Helsinki: WSOY.
- Huuska, M. 2011. Sukupuolen monimuotoisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa: Tuovinen, L., Ståhlström, O., Nissinen, J., Hentilä, J. (toim.) Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 222 – 259.
- Kekki, L. 2006. Pervolapsen häpeä ja toivo. Teoksessa: Kinnunen, T. Puuronen, A. (toim.) Seksuaalinen ruumis, kulttuuritieteelliset lähestymistavat. Helsinki: Gaudeamus, 127 – 142.
- Talentia. Lapsille perheiden kirjo ei ole ongelma. [viitattu 20.01.2016].
Saatavissa: http://www.talentia.fi/lehti/lehden_jutut/tyota_ja_etiikkaa/lapsille_perheiden_kirjo_ei_ole_ongelma.6065.blog
- Monimuotoiset perheet. Monimuotoisten perheiden kohtaaminen. [viitattu 20.02.2016].
Saatavissa: <http://www.monimuotoisetperheet.fi/ammattilaiset-ja-opiskelijat/kohtaaminen/>
- Seta. Sateenkaariperheet. [viitattu 20.01.2016]. Saatavissa: <http://seta.fi/sateenkaariperheet/>
- Terveyskirjasto. Lasten ja nuorten seksuaalikasvatus vanhemmuuden näkökulmasta [viitattu 20.01.2016].
Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00956

